

p a p e r s

LLIGA DELS DRETS
DELS POBLES

RDCongo: la inercia de la violència

Iván Navarro Milián

Resolució 1325: Quin impacte té en la dona congoleesa afectada per conflictes armats?

Mado Chideka

La corporalidad femenina negra: cuerpos para el servicio y la vejación

Leidys Emilsen Mena Valderrama

Àfrica s'ha d'alliberar del model neoliberal imposat pel Nord

entrevista per Josep Ramon Giménez

“Lutte pour le Changement”, un moviment no-violent en un país en guerra

Micheline Mwendike

Fent comunitat: literatura de mercat, popular, local

Mar Garcia

El teatre per a combatre la violència contra les dones: una arma per transmetre valors

Marie-Stella Kitoga

Obra: Persona de colors 2

Autora: Bianca Batlle Nguema

- 2 Des de la junta...
Josep Ramon Giménez
- 3 RDCongo: la inercia de la violència
Iván Navarro Milián
- 6 Resolució 1325: Quin impacte té en la dona congoleesa afectada per conflictes armats?
Mado Chideka
- 9 Retalls de premsa
- 10 La corporalidad femenina negra: cuerpos para el servicio y la vejación
Leidys Emilsen Mena Valderrama
- 14 Àfrica s'ha d'alliberar del model neoliberal imposat pel Nord
entrevista per Josep Ramon Giménez
- 19 "Lutte pour le Changement", un moviment no-violent en un país en guerra
Micheline Mwendike
- 23 Fent comunitat: literatura de mercat, popular, local
Mar Garcia
- 25 El teatre per a combatre la violència contra les dones: una arma per transmetre valors
Marie-Stella Kitoga
- 27 Activitats Lliga

Revista Papers

Edita	Lliga dels Drets dels Pobles
Data d'edició	octubre 2021
Dipòsit Legal	B-23019-2007
Consell de redacció	Begoña Basterretxea, Ester García, Joan Brunet, Josep Ramon Giménez, Lita Gilabert, Muriel Giménez i Núria Jané.
Correcció	Eva Perdiguer i Marga Garriga.
Revista quadrimestral	
Disseny on-line	Verónica Bustos

LLIGA DELS DRETS DELS POBLES

Adreça	Sant Isidre, 140 (Ca l'Estruch) 08208 SABADELL
Telèfon	93 723 71 02
Fax	93 168 58 71
Web	www.dretsdels pobles.org
Adreça electrònica	info@dretsdels pobles.org
Horari d'atenció	De dilluns a divendres

Disposen d'una biblioteca especialitzada en drets humans, desenvolupament, cultura de pau, política, món àrab i musulmà.

La Lliga dels Drets dels Pobles no comparteix necessàriament l'opinió dels autors dels articles publicats en la revista.

La Lliga dels Drets dels Pobles agrairà la reproducció i divulgació dels continguts d'aquesta revista sempre i quan se citi la font.

Àfrica, el continent empobrit que alimenta el Nord Global

Ha calgut una crisi perquè ens desvetllem, com a ciutadania, del nostre sopor intel·lectual i una bona part comenci a adonar-se que ha viscut així de bé, perquè altres països del Sud global, empobrits per l'espoli dels seus recursos, viuen malament.

Àfrica és l'exemple del continent espoliat. Després de la descolonització europea, les antigues metròpolis es van veure forçades a concedir-los la independència davant de les múltiples i generalitzades lluites africanes. Tanmateix, la independència política no va ser sinònim d'independència econòmica. Potències europees i altres potències del Nord Global continuen depredant la riquesa africana. Unes vegades comprant les voluntats dels dirigents polítics; altres, duent a terme estratègies per canviar règims polítics o dirigents incòmodes. Sempre, però, imposant als països africans el sistema capitalista, ara amb clares orientacions neoliberals. I aquest no és el camí.

Dos segles explotant els recursos africans en benefici del nostre nivell de vida, mantenint el desigual intercanvi de matèries primeres per béns d'equip han condemnat la ciutadania africana a l'empobriment crònic. Fora bo començar a exigir, d'una vegada, a la classe política del Nord Global que compensi l'espoli a la població africana invertint en les seves necessitats bàsiques i en què la població assoleixi prou qualificació per decidir com gestionar la seva riquesa. Que Àfrica deixi de ser el rebost d'Europa per esdevenir el soci comercial, polític i cultural al sud de Gibraltar. I que aquest retorn econòmic i moral es complementi amb una política de promoció dels drets humans.

La Lliga hi posa el seu gra de sorra donant suport a les associacions congoleeses que treballen en l'educació en drets humans i gènere i que lluiten contra la impunitat dels agressors de dones i nenes a l'est de la RD del Congo. Ho fem gràcies a la subvenció de la cooperació institucional catalana, però alhora som conscients que poc es pot avançar en els objectius de la justícia global mentre el Nord Global continui fomentant la pobresa, la inseguretat i la violència, que afecten sobretot les dones, les més vulnerables.

Josep Ramon Giménez

Responsable del projecte de cooperació a l'est de la RD Congo

RD Congo: la inercia de la violencia

Iván Navarro Milián,
investigador del Programa de Conflictos i Construcció de Pau de l'Escola de Cultura de Pau (UAB)

Guerra en el Congo

Tras casi veinte años de la finalización oficial de la “Segunda Guerra del Congo” (1998-2003) la inercia de la violencia e inestabilidad perdura en la región este de la República Democrática del Congo (RDC), principalmente en las provincias de los Kivus e Ituri. En la actualidad, según datos del [Kivu Security Tracker](#) (KST), desde finales de 2019 se ha vuelto a producir un significativo aumento de la violencia, en comparación con años anteriores. Estos conflictos, por repetición, reflejan un proceso complejo y multidimensional de violencia que se manifiesta de diferentes modos (física, estructural y cultural) en todos los ámbitos (político, social, económico), niveles (local, regional e internacional) y por parte de múltiples actores.

Este permanente conflicto es el último de una larga manifestación de guerras que han azotado a la RDC desde su independencia en 1960, y cobrado alrededor de 4 millones de muertes. El impacto humanitario de la violencia en el país es, desde

hace décadas, sencillamente insoportable. Alrededor de 7,7 millones de personas padecen inseguridad alimentaria grave y aproximadamente 13,1 millones necesitan protección y asistencia humanitaria. El último [informe sobre desplazamiento forzado de UNHCR](#) cifraba, a finales de 2020, en 6 millones las personas desplazadas por la violencia en todo el país. De ellas, 840.000 se encontraban refugiadas fuera de sus fronteras, situando a RDC en el sexto país del mundo en la materia. Asimismo, otros 5,2 millones se hallaban desplazadas internamente, siendo el mayor país africano en cuanto a población desplazada interna. A pesar de este escenario, la RDC presenta la paradoja de que además acoge en sus fronteras a casi medio millón de personas refugiadas de las crisis presentes en los vecinos Burundi, República Centroafricana, Ruanda o Sudán del Sur.¹ Asimismo, la violencia sexual, producto de la masculinizada cultura de la guerra, tiene efectos dramáticos en el país, en la que han participado todos

los actores armados, incluyendo las fuerzas gubernamentales y los cascos azules. Solo en el año 2005 se estimaba que en las provincias de Kivu Norte y Sur 40.000 mujeres habían sido violadas a manos de actores armados.

Caleidoscopio de causas, dinámicas y actores

Más allá de las repetidas y sesgadas causas enarboladas por cierta literatura sobre las raíces de la violencia en el país, que han dibujado los conflictos armados en la lógica de la depredación de recursos naturales y las luchas étnicas-identitarias, la(s) realidad(es) sugiere(n) una fotografía más sofisticada. Las raíces de la violencia remiten a una extensa combinación de factores locales, nacionales, regionales e internacionales, que complejizan su naturaleza y resolución, e incluyen

¹ UNHCR, Global Trends Forced Displacement in 2020, 18/06/2021

Links:
<https://kivusecurity.org/reports>
<https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020>

Campo de desplazados Mugunga I, Goma

la crisis de gobernanza; el colapso del estado zaireño-congoleño; la desigualdad, la pobreza y el deterioro de las condiciones de vida de la poblaci3n; las disputas y agravios por el uso y la propiedad de la tierra; problemas relativos a la identidad y la ciudadanía de los grupos ruand3fonos congoleños; la militarizaci3n del territorio y la inseguridad; las tensiones intercomunitarias exacerbadas e instrumentalizadas por intereses econ3micos y políticos; la exclusi3n y persecuci3n de ciertos grupos minoritarios; etc. A todo ello hay que sumarle el efecto contagio de las crisis regionales en el paí -con 11.000 km de fronteras con nueve estados-, que ha trasladado al interior de la RDC las disputas de paíes vecinos -principalmente de Burundi, Ruanda y Uganda. Desde 1956, las sucesivas oleadas de poblaci3n refugiada hutu y tutsi hacia la regi3n oriental de la RDC han agravado los conflictos locales y han sido instrumentalizadas por los paíes vecinos, que han [usado el territorio congoleño como parte de sus guerras proxy](#).²

A su vez, si las causas de la violencia se observan múltiples y complejas, el panorama de actores militares se presenta igualmente fragmentado y diverso, identificando movimientos rebeldes, milicias, fuerzas armadas de diversos paíes, grupos de mercenarios, etc. Según registros del KST, a finales de 2020 se contabilizaban solo en las provincias del este de la RDC [122 grupos armados irregulares](#).³ Si

bien la gran mayoría representan actores de menor tamaño -incluyendo 55 grupos Mai Mai o 25 Raia Mutomboki- destacan algunos grupos que dominan el conflicto: las Fuerzas Democráticas Aliadas (ADF) -de origen ugandés y de corte islamista-; el Consejo Nacional para la Renovaci3n y la Democracia (CNRD) y las Fuerzas Democráticas por la Liberaci3n de Rwanda (FDLR) -rebeldes hutus ruandeses-; las Fuerzas de Liberaci3n Nacional (FNL) -rebeldes hutus burundeses-; la Alianza de Patriotas por un Congo Libre y Soberano (APCLS); o la Cooperativa para el Desarrollo en el Congo (CODECO). Asimismo, en los últimos años también se [han señaado conexiones entre algunos grupos armados y el Estado Islámico](#).⁴

Esta proliferaci3n de actores armados y milicias rurales ha complejizado aún más el contexto político-militar, dividiendo el territorio en una multitud de zonas de control, las cuales tienden a cambiar a lo largo del tiempo. Todos estos grupos, contrariamente a las descripciones que los presentan como bandas criminales, presentan una enorme diversidad de objetivos políticos y motivaciones, muchos de ellos en la l3gica de la autodefensa debido a la inacci3n del estado. Si bien su reclutamiento se basa en líneas étnicas, ello no se debe interpretar como una causa del conflicto, sino más bien como una consecuencia del mismo. A su vez, también se observan múltiples coaliciones desde el nivel local

hasta el nacional o subregional, que han contribuido a antagonizar y militarizar las comunidades.

Asimismo, más allá de este caleidoscopio de actores irregulares, faltan en la fotografía otros importantes agentes. Entre ellos, el ejército congoleño, que se presenta como el actor más importante en la generaci3n de inestabilidad y violencia debido a sus abusos perpetrados, así como a su complicidad con diversos grupos armados; o los ejércitos de Ruanda, Burundi y Uganda, los cuales, con sus mencionadas dinámicas *proxy*, alimentan el ciclo de inestabilidad.

Todas estas causas y actores inciden en la complejidad del conflicto, en sus múltiples dimensiones y en su resoluci3n.

Medidas de abordaje de la construcci3n de paz

Desde hace décadas muchas han sido las medidas de construcci3n de paz puestas en marcha en el paí. Sin embargo, su naturaleza no ha conllevado que tengan recorrido y consoliden la paz debido a que

² ICG, "Averting Proxy Wars in the Eastern DR Congo and Great Lakes", Crisis Group Africa Briefing N° 150, 23/01/2020: <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/democratic-republic-congo/b150-averting-proxy-wars-eastern-dr-congo-and-great-lakes>

³ KST, "The Landscape of Armed Groups in Eastern Congo", febrero de 2021: <https://kivusecurity.nyc3.digitaloceanspaces.com/reports/39/2021%20KST%20report%20EN.pdf>

⁴ Daniel Fahey y Judith Verweijen, "A closer look at Congo's Islamist rebels", Washington Post, 30/09/2020: <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/09/30/closer-look-congos-islamic-rebels/>

no se han centrado en resolver las causas estructurales que originan la violencia. En este sentido, la RDC representa un buen ejemplo de las limitaciones del modelo de paz liberal, que ha priorizado la construcci3n del aparato militar y de seguridad, las reformas econ3micas y pol3ticas, y el uso de la fuerza en la construcci3n de la autoridad estatal y en la resoluci3n de los problemas pol3ticos y sociales. Todas estas reformas, lejos de haber reducido la inseguridad, han servido, a grandes rasgos, para reforzar el poder de las 3lites pol3tico-econ3mico-militar del pa3s, as3 como de agentes extranjeros, sin reportar beneficios significativos a la poblaci3n congole3a. El resultado ha sido que los actores militares han ampliado su poder e influencia, los grupos armados han proliferado en la regi3n oriental, y los problemas pol3ticos y socioecon3micos de fondo se han mantenido intactos.⁵

De forma espec3fica, el foco en la reforma del sector de seguridad y en los programas de desarme, desmovilizaci3n y reintegraci3n de combatientes (DDR) -tres grandes programas desde el a3o 2003- ha demostrado su completa ineficacia. [Los dilemas de seguridad en la regi3n, aunados a la desconfianza en las fuerzas armadas congole3as, han incidido en la inviabilidad de estas recetas para desmovilizar a los actores armados.](#)⁶

De forma paralela, las continuas interferencias por parte de Ruanda, Burundi y Uganda han

Grupo de milicianos Mai-Mai

seguido incrementando la crisis de seguridad. Entre tanto, la misi3n de mantenimiento de la paz de la ONU en el pa3s (MONUSCO), ha pasado de tener un importante papel entre 1999-2006, a estar en la actualidad pol3ticamente marginada, limitada a brindar apoyo militar al gobierno y denunciar violaciones contra los derechos humanos.

Como se3alan desde hace tiempo las miradas cr3ticas con el modelo de construcci3n de paz en el pa3s, se requiere buscar un equilibrio entre las medidas de contenci3n de la violencia en el corto plazo y la resoluci3n de las causas estructurales en el medio-largo plazo. Esto es, superar el modelo de paz liberal centrado exclusivamente en la eliminaci3n de la violencia directa y la reconstrucci3n del estado mediante recetas liberales sustentadas en los principios del capitalismo (reforma sector de seguridad, econom3a de mercado,

democracia representativa, etc.), para aplicar un giro local en la construcci3n de la paz que tenga en cuenta y reconozca las necesidades y particularidades (agrarias, econ3micas, sociales, pol3ticas y culturales) de los territorios y comunidades, implementando medidas diferenciadas (reducci3n de la inseguridad, resoluci3n de conflictos, fortalecimiento de mecanismos de gobernanza y justicia, etc.) que sean flexibles e integrales, y cuenten con la participaci3n activa de los actores civiles y no solo de los actores armados y 3lites del conflicto.⁷ Estos actores civiles desde 2012 han amplificado sus voces en el este de la RDC con el surgimiento de grupos prodemocracia como LUCHA o Filimbi -los cuales han obtenido un apoyo internacional sin precedentes. Sin embargo, resta pendiente que sean reconocidos e incorporados en los procesos de toma de decisiones, lo cual puede contribuir a alentar un modelo donde la resistencia civil colectiva sirva de ejemplo de cambio e inhibida a los actores armados.

Mujeres y ni3as cargadas para ir a vender

⁵ Iñiguez de Heredia, Marta (2019) "Militarism, states and resistance in Africa: exploring colonial patterns in stabilisation missions", *Conflict, Security & Development*, 19:6, 623-644.

⁶ Vogel, Christoph y Musamba Josaphat "Recycling Rebels? Demobilization in the Congo", *Rift Valley Institute*, marzo de 2016: <https://tinyurl.com/Recycling-Rebels>

⁷ Rodr3guez T., Tania E., "La paz comienza por lo territorial". En P3rez de Armi3o, Karlos y Zirion, Iker (coord.) (2019) *Pax Cr3tica. Aportes te3ricos a las perspectivas de paz posliberal*, Ed. Tecnos, Hegoa y Univ. del Pa3s Vasco, Madrid, pp.167-194.

Resolució 1325: Quin impacte té en la dona congoleesa afectada per conflictes armats?

Mado Chideka.

Intermediària en Projectes Internacionals Solidaris Dona de Pau, R-1325 de l'ONU (Bèlgica 2010)

Fòrum Bangui

El 31 d'octubre, la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides sobre dones, pau i seguretat compleix vint-i-un anys. Les tres paraules clau de la Resolució 1325, comunament coneguda com les tres "P", són: Prevenició, Participació i Protecció. I els quatre pilars de la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides són: prevenició de conflictes, manteniment de la pau, resolució de conflictes i construcció de pau.

La Resolució 1325 de les Nacions Unides sobre Dones, Pau i Seguretat és el resultat d'un intens lobby per part de les organitzacions internacionals de dones. L'inici d'aquest treball es remunta a la Conferència Mundial de Dones de Pequín el 1995. L'any 2000, a la conferència Beijing+5, Amnistia Internacional, Alerta Internacional, la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat (LIPFL/WILPF), la Crida de la Haia per la Pau i la Comissió de Dones per a Joves Refugiades i Infants van es-

tablir el Grup de Treball sobre Dones, Pau i Seguretat. El grup havia redactat un primer esborrany de text per a una resolució basada en enquestes dones activistes per la pau en regions en conflicte. El mateix any, Bangladesh va posar el tema de la dona, la pau i la seguretat a l'agenda del Consell de Seguretat de les Nacions Unides. Namíbia, Jamaica i el Canadà van ser els països que ràpidament van donar suport a aquesta resolució. El 31 d'octubre de 2000, mentre Namíbia presidia el Consell de Se-

guretat, la resolució es va aprovar per unanimitat.

A la llum de l'anterior, és important destacar que la Resolució 1325 va ser complementada per la Resolució 1820 de 19 de juny de 2008. Aquesta resolució del Consell de Seguretat de les Nacions Unides adoptada el 2008, va ser la primera a reconèixer la violència sexual com a tàctica de guerra, tant si s'utilitza sistemàticament amb finalitats polítiques com militars, o bé si és el resultat d'una

Sessió Lliga Intern. de Dones per la Pau i la Llibertat

Reunió Consell de Seguretat ONU

sensació generalitzada d'impunitat. La Resolució 1820 qualifica la violència sexual com a subjecte d'importància internacional per a la pau i la seguretat, requerint una resposta adequada. Constata que aquests actes exacerben els conflictes armats i impedeixen el retorn a la pau i la seguretat. També subratlla que la violació, o qualsevol altra forma de violència sexual, pot ser definida com un crim de guerra, un crim de lesa humanitat o un acte constitutiu de genocidi. I fins avui les dues Resolucions insisteixen en l'anomenat concepte de les tres "P" (prevenició, protecció i participació de les dones en els òrgans de presa de decisions). La força d'aquestes dues resolucions és que les dones no només són citades com a víctimes de guerres i conflictes armats, sinó també com a actors de pau i reconstrucció. Reconèixer aquest paper i no marginar les dones és un gran pas endavant en la resolució de conflictes.

Des de 2010, les Nacions Unides en col·laboració amb organitzacions de la societat civil organitzen activitats en països en crisi i postcrisi sobre la Resolució 1325 dedicada a "Dones, Pau i Seguretat". La RD del Congo, a través d'organitzacions internacionals i associacions de dones, amb el suport de la MONUSCO (Missió de les Nacions Unides per l'Estabilització a la RD del Congo) i organismes del sistema de les Nacions Unides, organitza ac-

cions específiques per fer balanç de la situació de les dones congoleeses, d'una banda, i identificar, de l'altra, les prioritats d'accions relacionades amb l'aplicació d'aquesta Resolució en el context de crisi que caracteritza l'Est del país, en aquest cas, Kivu Nord, que continua sent l'escenari de greus violacions de drets humans.

Sobre la base dels informes resultants d'aquestes múltiples reunions, i donada la situació d'inseguretat que ha prevalgut a l'est de la RDC durant més de vint-i-cinc anys, les associacions de dones a l'est del Congo mai han escatimat els seus esforços demanant a les dones que s'apropiïn de les resolucions de l'ONU que protegeixen les dones (1325 i 1820), i sempre s'han referit a la necessitat de protegir els civils, especialment les noies i els infants. En el cas de la província de Kivu Nord, les associacions de dones continuen denunciant la presència de grups armats que lluiten en territori congolès, destacant especialment els grups terroristes per exemple, les ADF: les Forces Democràtiques Aliades (ADF o ADF-Nalu), que són un grup armat ugandès, fundat el 1995, que aplega moviments d'oposició al president Yoweri Museveni. Des de llavors, l'organització armada s'ha traslladat a la República Democràtica del Congo i ja no opera a Uganda.

Aquests grups armats, siguin estrangers o nacionals, saquegen, violen i terroritzen les poblacions

locals, i són les dones les que paguen el preu més alt: serveixen com a camps de batalla i com a moneda de canvi per terroritzar i empènyer les poblacions autòctones a fugir.

Tenint en compte tot el que està passant a l'est del Congo, és més que necessari recordar al Govern congolès que respecti els seus compromisos (els instruments internacionals signats i ratificats per la RDC) d'exercir el seu paper sobirà, que és el de protegir el seu poble de qualsevol atac que vingui de dins o de fora. De fet, malgrat la presència de la MONUSCO des de fa més de vint anys i de l'estat de setge decretat darrerament el 6 de maig de 2021, la situació no està millorant; al contrari, alguns grups armats han sorgit, tot i la presència d'aquests exèrcits de manteniment de la pau (MONUSCO i FARDC - l'exèrcit regular de la RDC).

Consejo de Seguridad
Naciones Unidas

RESOLUCION
1325 DE 2000

La contribució del govern congolès als quatre pilars de la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, és a dir, la prevenció de conflictes, el manteniment de la pau, la resolució de conflictes i la construcció de pau, s'ha d'enfortir encara més. Alhora, la RDC s'està quedant enrere en el desenvolupament o adaptació dels Plans d'Acció Nacionals (PAN) relacionats amb la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides. L'enfortiment del paper de la dona és crucial per a la consecució dels PAN, d'acord amb els objectius i aspiracions de les resolucions 1325 i 1820 de les Nacions Unides.

A la RD del Congo, en els últims vint anys, aquesta Resolució s'ha convertit en l'instrument legal més important per a l'adopció dels drets de les dones en la promoció de la pau i per a l'aprovació de lleis sobre la protecció de la dona (Exemple: El 2006, la RDC va aprovar una llei que modificava el Codi Penal per proporcionar protecció contra la violència sexual. La Llei de Violència Sexual, com se la coneix, prohibeix, entre altres coses, la violació i altres formes d'agressió sexual, assetjament sexual, esclavitud sexual, matrimonis forçats, mutilació sexual, transmissió voluntària de malalties de transmissió sexual, relacions sexuals amb menors i embarassos forçats) A més, la Resolució 1325 demana als països membres que "garanteixin que les dones estiguin millor representades en tots els nivells de presa de decisions en les institucions i mecanismes nacionals, regionals i internacionals per a la prevenció, gestió i solució de conflictes". Per il·lustrar l'ús i la propietat d'instruments internacionals en la lluita de les dones contra la violació i la violència relacionada amb els conflictes, hi ha molt pocs exemples reeixits de la seva implementació.

El país que mereix ser citat com a exemple de l'aplicació de la Resolució 1325 és Libèria. Aquest país

africà va patir entre 1989 i 2003 una terrible guerra civil. El 2003, el cristià Leymah Gbowee i el musulmà Asatu Bah Kenneth van fundar el moviment Acció Massiva per la Pau a Libèria (*Liberian Mass Action for Peace, en anglès*). Van invocar les seves creences comunes i els seus valors humans per guanyar-se les dones d'esglésies i mesquites. Van aconseguir reunir milers de dones als carrers de Monròvia, totes vestides de blanc. Van comunicar les seves demandes al llavors president, Charles Taylor, i es van reunir amb els líders rebels per animar-los a negociar la pau. El 2003, les dones van demanar a centenars de dones refugiades en camps de Ghana que anessin a l'edifici d'Accra, on s'estaven duent a terme les negociacions de pau. Van formar una aliança amb les seves col·legues de la Xarxa de Dones del riu Mano per la Pau (*Réseau des Femmes du Fleuve Mano pour la Paix, en francès*) que n'eren les delegades dins de l'edifici. Van bloquejar les sortides amb una "seguda" per impedir que els líders negociadors marxessin. Els van amenaçar de no deixar-los sortir fins que no haguessin arribat a un acord. Era el final de la guerra. Dos mesos més tard es va signar un acord de pau. Després d'això, les dones van donar suport al desarmament dels rebels i van lluitar per una quota del 30%

de les dones al parlament. Sense ells, Ellen Johnson Sirleaf no hauria guanyat les eleccions de 2005 i no s'hauria convertit en la primera presidenta d'un país africà. Immediatament després de la seva elecció, "Ma Ellen" va aprovar una llei contra la violació. A escala nacional i internacional, es va comprometre amb l'aplicació de la Resolució 1325. Una unitat de policia de l'ONU formada exclusivament per dones de l'Índia era la responsable de la seguretat de la capital de Monròvia.

Les dones congoleeses (activistes) haurien de revisar la seva manera de militar, canviar de tàctica alliberant-se de qualsevol corrupció moral, i per què no inspirar-se en les seves col·legues de Libèria, assumir el repte d'apropiar-se plenament de tots els instruments legals (resolucions de l'ONU, lleis nacionals, etc.), i exigir la pau a l'est del Congo sense cap concessió.

Avui dia, és difícil mesurar l'impacte que aquesta resolució té en les dones congoleeses perquè no hi ha cap mecanisme de seguiment i no hi ha indicadors qualitius i quantitius per avaluar la seva implementació. Per tant, l'aplicació d'aquesta resolució segueix sent un repte per al govern congolès, la comunitat internacional i també per a la societat civil.

Guàrdies índies responsables seguretat Monrovia

RDC : “Dones amb poder”, un dels moments clau del Level Up by Makutano

El panel dedicat a les dones que ocupen càrrecs de responsabilitat ha estat un dels temes cabdals de “Level Up” by Makutano. S’han organitzat trobades dedicades especialment a dones emprenedores. Gisèle Ndaya, ministra de Gènere, Família i Infància, Pierrette Mbombo, directora de la Brigada Antifrau i Awa Ndiaye Seck, del programa ONU Dones, s’han reunit amb Christian Lusakweno.

“Les dones són les peces clau per al desenvolupament. És a través d’elles que es construeix la família, que és la unitat bàsica de la societat. Actualment, no hi ha cap sector en què no intervinguin. Representen el 51 % de la població total. En l’àmbit econòmic, la seva presència pot arribar al 60 %”, ha recordat Gisèle Ndaya Luseba.

Tanmateix, el fet que les dones siguin la base mateixa de la societat o que siguin majoritàries en termes de població, les posiciona en instàncies de presa de decisions?

Awa Ndiaye Seck assenyala que “les dones tenen les mateixes capacitats que els homes. Caldria donar a tothom les mateixes oportunitats en tots els àmbits socials. La presència de les dones és una qüestió d’equitat, d’igualtat, de societat. No és només una lluita de dones, és una lluita que implica tots els actors de la societat”.

Pierrette Mbombo menciona alguns dels canvis observats en els seus llocs de treball: “Amb els reptes actuals, l’extremisme violent, la lluita contra el terrorisme o el tràfic d’éssers humans, les duanes tenen una nova missió, a banda de les seves missions tradicionals (l’econòmica i la fiscal), que és protegir la cadena logística internacional. Avui dia, més enllà de la seva missió de lluita contra el frau i de la persecució dels contrabandistes, la brigada assegura les fronteres congoleeses”, ha explicat.

I afegeix: “Fa més de deu anys que tinc aquest càrrec. Els resultats són tangibles. Hem aconseguit assetjar els defraudadors i els hem exposat al públic. Hem restablert l’ordre i el bon govern dins de la brigada”.

Pel que fa al govern, Gisèle Ndaya estima que el 27 % dels càrrecs que ocupen les dones són l’excepció en matèria de gestió i governança.

Dones i males praxis

Hem de considerar que la presència de dones garanteix un bon govern? Podríem pensar que com més dones hi hagi, més es redueixen les males praxis?

“Les dones són actrius que conserven els valors. Les dones estan vinculades, de manera natural, a les regles i els principis. Això fa que quan ocupen càrrecs de responsabilitat, mostrin dinàmiques de bon govern”, ha subratllat Gisèle Ndaya Luseba.

Awa Ndiaye Seck ho complementa afirmant: “les dones són més primmirades amb el que fan perquè són conscients que seran jutjades amb més severitat que els homes. Són conscients que no són majoritàries i senten l’obligació de ser més eficaces. Com més inclusivitat hi hagi a les instàncies de presa de decisió, més bones seran per a tothom les decisions”.

En acabar el panel, va tenir lloc el discurs de la primera dama com a cloenda de l’esdeveniment Level Up. Denise Nyakeru va fer una crida a les dones emprenedores a formar-se, tant a les joves com a les que no ho són tant, “perquè la formació no les salvarà dels problemes, però estaran més capacitades per afrontar-los”.

Prisca Lokale

Publicat a ACTUALITÉ.CD el 25 d’octubre de 2021

Notícia original en francès, disponible a: [RDC : “Femmes de pouvoir”, l’un des temps forts du Level Up by Makutano | Actualite.cd](https://actualite.cd)

<https://actualite.cd/2021/10/25/rdc-femmes-de-pouvoir-lun-des-temps-forts-du-level-makutano>

La corporalidad femenina negra: cuerpos para el servicio y la vejaci3n

Leidys Emilsen Mena Valderrama. Escritora de pasiones no posibles, pensadora decolonial, intelectual de las afroepistememas en clave del muntu femenino

Sara Baarthman

Indagar por la persistencia de estereotipos sobre la corporalidad femenina negra permite ver como las nociones coloniales que emergieron en la esclavitud configuran imaginarios actuales, creando fetiches producidos por la invenci3n de la raza, donde las mujeres negras son ubicadas en el 3ltimo lugar de la escala social y sus cuerpos, asumidos como lugares para poseer o territorios de conquista. La racializaci3n de las personas negras opera como una marca que se inscribe en los cuerpos de 3bano, cuyo valor est3 determinado por el grado de melanina que se

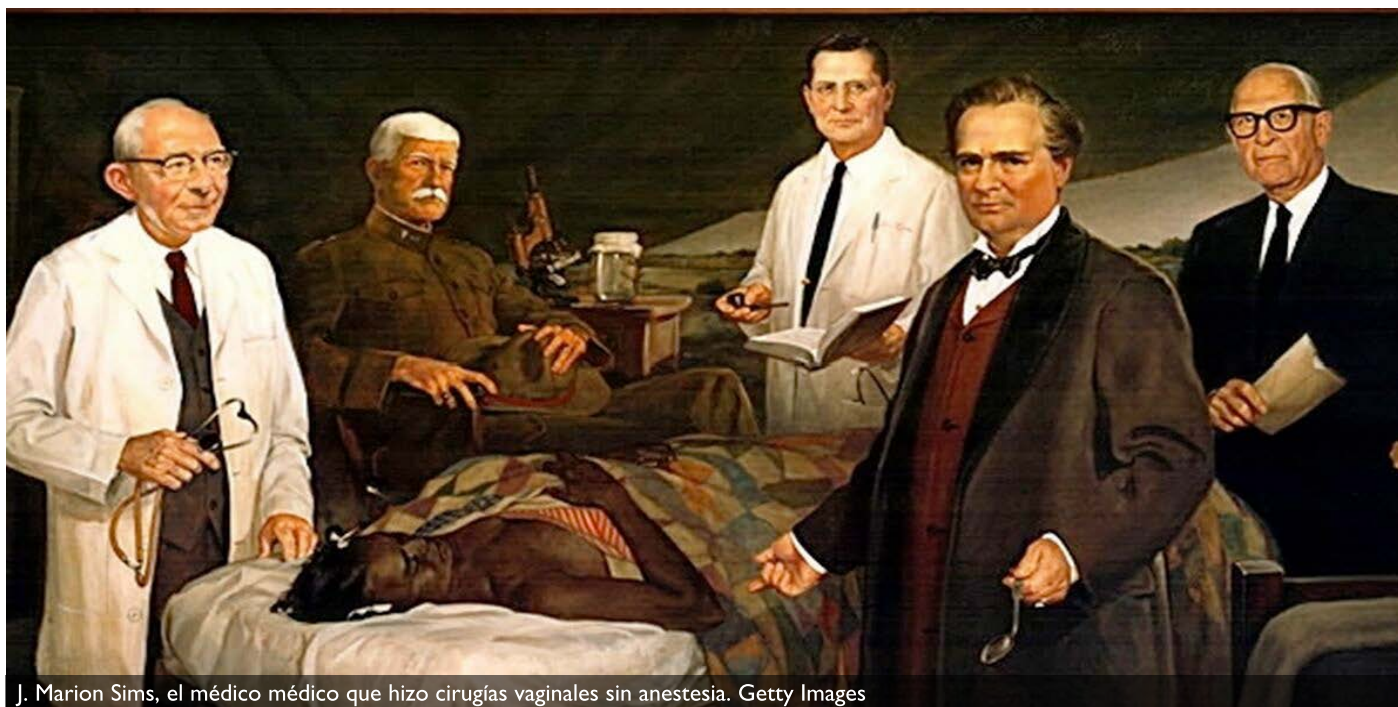
haya incrustado en esas pieles. La fenomenolog3a de Fanon (2001) y los trabajos de Hall sobre la raza (2019) nos muestran el racismo como una cartograf3a que se consigna en el cuerpo de los racializados. Butler (2002) aborda el subvalor que recae sobre unos cuerpos que no constituyen el ideal euroc3ntrico de la corporalidad, lo que los convierte en objetos de vejaci3n ya sea por la marca de la raza o por la transgresi3n del mito de la biolog3a en la sexualidad.

La raza por s3 sola es una carga bastante pesada, pero si es atravesada por el g3nero se convierte

en una marca casi imposible de sobrellevar. Por ello, abordar los factores agobiantes de la raza y el g3nero proporciona nuevas miradas que ayudan a la comprensi3n de problem3ticas que afectan a las mujeres negras. Este escrito reflexiona sobre las implicaciones de la prolongaci3n de imaginarios coloniales que enmarcan los cuerpos de las mujeres negras en la servidumbre y/o "esclavas sexuales", o como objetos de deseo.

Desarrollo

A lo largo del tiempo el dominio sobre las mujeres negras ha mutado y

J. Marion Sims, el m3dico m3dico que hizo cirug3as vaginales sin anestesia. Getty Images

prevalcido socialmente como estructura. La forma de asumir a las mujeres negras cambi3 ya desde el inicio del proceso de esclavizaci3n instaurado por los europeos en los territorios africanos. Antes del contacto de 3frica con la colonizaci3n europea la mujer negra no exist3a, Oy3w3m3 (1997) nos argument3 que el proceso de comprensi3n de los sexos en sociedades africanas antes de ser sometidas por la Europa colonial no pasaba por la jerarquizaci3n binaria de sexo-g3nero. En ese momento previo a la invasi3n, se hablaba de macho y hembra, y no se asignaban los roles sociales con base en los genitales.

Sin embargo, la colonia no solo rompi3 con los modos sociales de las civilizaciones africanas, sino que tambi3n cambi3 para siempre los roles de g3nero debido a que insert3 en el molde social africano el machismo que emerge de la organizaci3n jer3rquica de la sociedad de acuerdo con el g3nero, donde las definidas como mujeres ocupan un lugar inferior a los determinados como hombres.

Es as3 como el per3odo de la conquista representa tambi3n el proceso mediante el cual se validaron y configuraron formas de enajenaci3n de las mujeres negras, esas formas enajenadas de interrelaci3n entre los amos y los esclavi-

zados dise3aron los imaginarios actuales que siguen estereotipando a las mujeres negras, estereotipos que operan como signos que se inscriben en sus cuerpos de mujeres negras, es decir, en cuerpos de doble desprecio.

Los espa3oles, cuando llegaron a lo que hoy se conoce como Am3rica, ten3an como prop3sito ejercer su dominio sobre todo cuanto en estas tierras hubiese, se valieron de pr3cticas inhumanas para consolidar su estrategia y lograr su cometido. Esas pr3cticas de dolor y opresi3n les dieron la posibilidad de tener poder econ3mico, pol3tico, social y sexual.

Cuando la etapa de la esclavizaci3n avanz3, los amos fueron intensificando el control sobre sus esclavizados y aun cuando ya 3stos pose3an el dominio de la persona esclavizada utilizaron otras pr3cticas para poseer la psiquis de quienes eran sometidos a esa labor. Se utilizaron estrategias religiosas con la ayuda de la iglesia cat3lica. La culpa y el miedo al infierno son algunas de esas pr3cticas cat3licas para obligar a los esclavizados a no oponer resistencia a las atrocidades que padec3an en manos de sus amos.

Poseer las tierras, los cultivos, el oro, la mano de obra del esclaviza-

do y cualquier ganancia econ3mica no era suficiente para el opresor, sino que se implement3 la explotaci3n sexual abusiva de los esclavizados como valor agregado a la labor que ellos realizaban. La explotaci3n sexual abusiva vino de la mano del adoctrinamiento de los cuerpos y la construcci3n de ideales de cuerpo negro femenino. En este periodo se instaura la noci3n de que los cuerpos femeninos negros sirven como objeto de deseo, son cuerpos al servicio de los otros.

Entender el cuerpo es desentra3ar los secretos de la civilizaci3n humana, porque sobre este se materializan las estructuras que constituyen la vida humana. Destejer la construcci3n del cuerpo femenino negro es destapar los horrores de la denominada civilizaci3n europea. En este sentido el cuerpo de las mujeres negras es una especie de lienzo en cuyo regazo, en lugar de 3leo, ha sido esparcida agua hirviendo.

Toucher cada una de las ampollas que esa tortura ha producido sirve para que emerjan las comprensiones necesarias que permitan resignificar la experiencia de una mujer negra, puesto que "todo se halla vinculado entre s3 y lo que no comprendas en tu cuerpo, no lo comprender3s en ninguna parte" Berge (1985), porque el cuerpo es

Una afroestadounidense de nombre Anarcha fue una de las mujeres que fueron sometidas a los procedimientos experimentales de J. Marison Sims. Southern Illinois University of Medicine

construido, moldeado y configurado por las experiencias que lo envuelven, entonces el cuerpo es el producto de las experiencias que vive. El cuerpo es marcado por la experiencia. En consonancia con Foucault el cuerpo es el resultado de las experiencias que sobre 6ste se han producido. En palabras de Foucault:

“...sobre el cuerpo, se encuentra el estigma de los sucesos pasados, de 6l nacen los deseos, los desfallecimientos, los errores; en 6l se entrelazan y de pronto se expresan, pero tambi6n en 6l se desatan, entran en lucha, se borran unos a otros y contin6an su inagotable conflicto” (Foucault, 2007: 2).

Desde esta perspectiva el cuerpo no es un ente biol3gico, sino un territorio sobre el que se definen disputas de poder y dominaci3n. El cuerpo es una construcci3n cultural en el que se insertan los valores que rigen la sociedad. A causa de esos roles de poder unos cuerpos terminan siendo especialmente vejados para servir a la dominaci3n hegem3nica, y aunque el poder no es un artefacto de museo que se tiene o no, sino unas relaciones de dominaci3n que entrecruzan todas las formas de vida social, no se puede desconocer el 6ltimo lugar que en la escala de dominaci3n

ha sido permitido a las mujeres negras, haciendo que los cuerpos de ellas sean triplemente marginados, triplemente vejados. Ser una mujer negra es tener una marca m6ltiple de marginaci3n, porque durante la esclavitud, la colonia dise1n3 el cuerpo de las mujeres negras como objeto de posesi3n, en el que el valor predominante es el del servicio. Servir incluso contra su voluntad, como los abusos sexuales repetitivos a los que eran sometidas las mujeres durante la colonia. Por supuesto que no se pod6a hablar de abuso si esos cr6menes se cometieron contra unos cuerpos que no val6an ni importaban, cuerpos creados para la vejaci3n. Cuerpos catalogados como creaciones del diablo, cuyo color oscuro representa las tinieblas en representaci3n, como una representaci3n simb3lica de lo que est6a mal en el mundo.

Todos estos estereotipos sobre el cuerpo de la mujer negra crearon el fetiche de la “negra caliente”, dejando de ser una mujer para convertirse en una vagina insaciable a la que se pod6a abusar y maltratar, pues su interminable apetito sexual no tendr6a l6mites. Penetrar a las mujeres negras a la fuerza, perforar sus cuerpos, introducir objetos peligrosos en sus genitales, hasta en cuerpos de mujeres

muy ni1as, como lo evidencian los pocos archivos hist3ricos sobre las pr6cticas esclavistas, no pod6a ser considerado como una infracci3n, puesto que esos cuerpos fueron especialmente dise1nados para cometer en ellos un sinn6mero de humillaciones.

En la actualidad no es legal penetrar a las mujeres negras a la fuerza, pero la idea que cre3 esa pr6ctica pervive. La huella colonial es evidente en el estereotipo que construye a las mujeres negras como “fantas6as sexuales”, y esa fantas6a encierra la configuraci3n de un cuerpo femenino negro apto para el desenfreno sexual.

Dado que el racismo cre3 la idea de la raza y se justific3 en la biolog6a para legitimar el odio a la diferencia, el cuerpo oscuro es entendido como una evidencia de la raza, pero Fanon, DuBols, Hall, Davis, Morrison, Castro-G3mez, Mbembe, Quijano, Malcolm X y otros pensadores me permiten comprender que la raza es una ficci3n que crea el hombre blanco para darle sentido a su propia existencia ejerciendo arbitrariamente el poder de definir a los diferentes y otrerizarlos. Otrerizaci3n que ubic3 de manera autom6tica alo “medianamente” diferente con Europa como inferior. Esa ficci3n de la raza produ-

Portrait de Sarah Baartman William, 1810

ce nociones de mujeres negras con base en la colonia, desde donde sus características físicas se usan como excusa para reforzar el fetiche racial de la sexualidad femenina negra, convirtiendo a las mujeres negras en objetos de deseo de los hombres blancos, en mitos sexuales de la sociedad hegemónica, donde la supuesta forma de sus nalgas, caderas y labios son una evidencia de la ficticia superioridad sexual que sus cuerpos poseen, hasta el punto de asociar sus cuerpos y su sexualidad con la perversión.

Los aportes de Turner, Douglas, Goffman y Foucault dan cuenta del cuerpo como parte de la construcción de la idea de cultura que hacen las sociedades, por lo tanto no es un producto biológico, en consecuencia el cuerpo es producido culturalmente al igual que la biología, es decir, que el cuerpo es un símbolo que emerge por la cultura. Y como desde las comprensiones de los estudios culturales la cultura es poder en conexión con las relaciones sociales (la política) se puede inferir que el cuerpo es un efecto de la dominación hegemónica que configura los contextos sociales. Foucault (2000) especialmente centra sus análisis en el cuerpo como un producto del poder, ese poder genera dominación que se da a una escala micro y a otra macro; en la micro el cuerpo es regulado por las distintas disciplinas que se le introyectan, mientras en la ma-

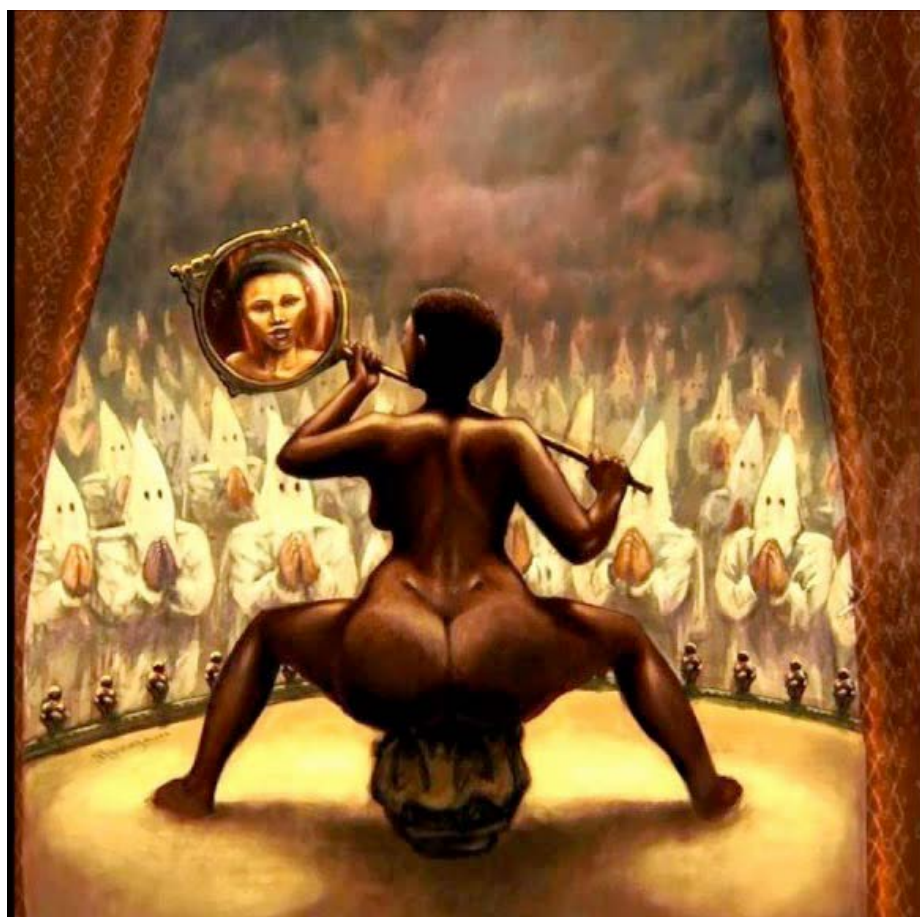
cro se desencadenan las políticas de vigilancia y control de los individuos en sociedad. Aunque el trabajo de Foucault no habla de cómo esos dispositivos de dominación afectan a los cuerpos femeninos, sí es relevante el hecho de problematizar el cuerpo como una creación política/cultural. Desde esta visión el cuerpo es también un ente que posibilita leer las sociedades por inscribirse sobre estas características de los sujetos, tales como el sexo, la raza, el estatus social, la edad, entre otras características de tipificación, marcación y estratificación social, porque el cuerpo construye sociedad y sobre el cuerpo se edifican arquetipos socioculturales. En consonancia, el trabajo de Goffman (1963) sobre el concepto de estigma, introduce las nociones de marca, señal y la deshonra como elementos constitutivos del estigma que convierte a la persona que lo posea en indeseable. El trabajo de Fanon pone en la discusión la idea de la raza como una mancha que desprende efectos como los que generaría una horrenda cicatriz en la piel de alguien, por lo tanto, la raza marca

los cuerpos de las mujeres negras y las ubica en un lugar de humillación y descrédito.

Collins nos habla de las mujeres negras como objetos de uso para los hombres blancos refiriéndose a las políticas sexuales que los blancos instalaron sobre las personas negras, profundamente en las mujeres negras, en donde su idea de cuerpo femenino negro es entendido como objeto de complacencia sexual.

Referencias bibliográficas

- Berge, Yvonne. 1985. *Vivir tu cuerpo, para una pedagogía del movimiento*. Ed. Narcea, S.A, Madrid.
- Butler, Judith. 2002. *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del sexo*. Barcelona: Paidós.
- Collins, Patricia H. 2005. *Black Sexual Politics*. Nueva York y Londres: Routledge.
- Fanon, Frantz. 2001. *Los condenados de la tierra*. Fondo de Cultura Económica. México.
- Foucault, Michel. 2000. *Vigilar y castigar*. Madrid: Siglo XXI.
- Goffman, Erving. 2012 [1963]. *Estigma: la identidad deteriorada*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Hall, Stuart. [1994] 2019. *El triángulo funesto. Raza, etnia, nación*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Oyèwùmí, Oyèrónké. 1997. *The Invention of Women. Making an African Sense of Western Gender Discourses*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Àfrica s'ha d'alliberar del model neoliberal imposat pel Nord

Mbuyi Kabunda, professor especialitzat en integració regional, desenvolupament, gènere, drets humans i conflictes a l'Àfrica.
Entrevista per Josep Ramon Giménez

Mbuyi Kabunda va venir a Espanya per fer el doctorat en Relacions Internacionals a la Universitat Complutense de Madrid i en acabar, va tornar al Congo, llavors Zaire. Un cop allà, va tenir problemes per discrepàncies amb la dictadura de Mobutu Sese Seko i va decidir tornar a Espanya, on va començar a dedicar-se a l'ensenyament universitari de tercer grau a universitats europees, llatinoamericanes i africanes.

¿Se siente usted un auténtico congoleño?

Sí, pero más que congoleño me siento africano. Y después, fundamentalmente un maluba, un

luba. De hecho, nací fuera del país luba, en Katanga, me crie en la cultura katanguéna y a través de mis padres también heredé la cultura luba. Así que realmente primero me siento africano y después congoleño, katanguéno y luba. Soy esas identidades, pero por extensión, ciudadano del mundo.

¿Cómo definiría el Congo?

Yo definiría el Congo como el producto de la descolonización, como cualquier otro estado africano. El Congo nació en el territorio que recorre la cuenca del río Congo, que fue el que se apropió, en la conferencia de Berlín (1884-1885), el rey belga Leopoldo II. Un territorio 80 veces más grande que su propio país. Se creó así un estado multiétnico, multiconfesional, sometido a los problemas

derivados de esa colonización: la cultura de la violencia y del saqueo. Sin los recursos de la RDC, sin el propósito de someter a todas esas comunidades, Leopoldo II no se hubiera atrevido a crear ese estado. Por lo tanto, yo suelo decir que la RDC sufre de un síndrome: el de la violencia y del saqueo que heredó de las prácticas de la administración leopoldiana. Algunos autores de la época ya calificaron a los belgas de cometer genocidio, pero yo hablaría de *democidio*, ya que no había una intención planificada de eliminar una población a partir de un criterio, sino que predominó la intención de saquear, de tener acceso a los recursos y de paso se cometieron grandes violaciones de los derechos humanos. Mirad, en 30 años de administración leopoldiana el Congo perdió el 30% de la población.

Desde la independencia, los conflictos se han ido sucediendo en la RDC, y en algunas zonas, como en el este, en Kivu Norte y Kivu Sur, se puede decir que se han vuelto crónicos, ¿cómo explica que no se acabe esa violencia?

Yo suelo decir que el prodigio en recursos naturales de la RDC es una bendición de los dioses, pero al mismo tiempo ha sido su desgracia: saqueado por los belgas, por los mismos congoleños a través del dictador Mobutu, que estableció un sistema cliptocrático de saqueo de su propio país, y de la pequeña burguesía con la que gobernó. Y los países vecinos también han intentado, a su manera, sacar provecho de la debilidad de este gigante riquísimo en el corazón de África. Casi todos los países que nos rodean, a excepción de Angola y el Congo-Brazzaville, son generalmente países pobres. Y las clases gobernantes de esos países (Ruanda, Burundi y Uganda), con una mentalidad de saqueo, se aprovecharon del debilitamiento del Congo tras la dictadura de Mobutu Sese Seko para invadir este país y se convirtieron en los principales exportadores de diamantes, oro y coltán sin tener en su territorio estos minerales. Esos países tenían gran interés en las mismas guerras del Congo durante la segunda mitad de los 90 para saquear los recursos naturales. Y eso sigue todavía en Kivu Norte y Kivu Sur por tener en sus territorios minerales altamente cotizados en los mercados internacionales.

Digamos de paso que el Congo es uno de los países del mundo con más presencia de grupos armados, incluso en este período que se podría considerar de calma.

Ahora mismo en Kivu Norte y en Ituri se ha declarado el estado de sitio por la enorme actividad criminal de los milicianos ugandeses de las Allied Democratic Forces (ADF).

Sí, es la maldición de los minerales. Hay que hacer una doble lectura. La primera es que si el Congo hubiera sido un territorio

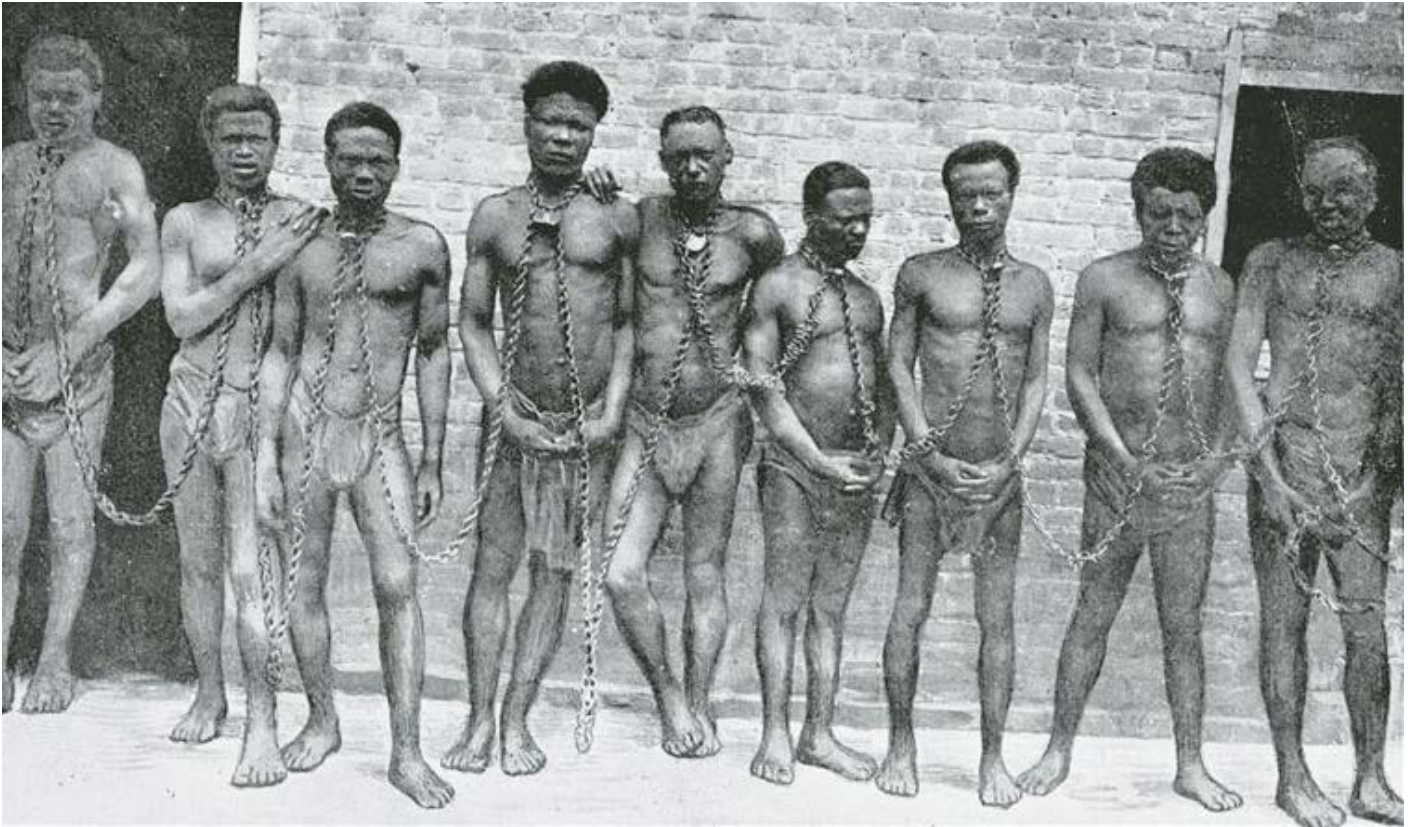

pobre nadie se habría interesado por él, ni la propia colonización, ni después la invasión de los países vecinos, los mismos que mantienen esta guerra en Kivu Norte y Kivu Sur, porque la guerra es un verdadero negocio. Países como Uganda y Ruanda ya intervinieron en el pasado directamente bajo la excusa de controlar los movimientos de rebelión contra los poderes establecidos en estos países. Y después siguieron actuando por mediación de grupos armados ruandeses, ugandeses y congoleños. La otra lectura es la maldición de los recursos naturales, como el coltán, los diamantes, el oro, el cobalto, etc., que en lugar de contribuir al bienestar de las poblaciones de Ituri, Kivu Norte y Kivu Sur, estos minerales se han convertido en la fuente de las desgracias de la población, mediante agresiones, violaciones... las guerras de nunca acabar.

¿Y cómo se podría poner fin en la RDC y en otros países del sur económico a ese modelo de economía basada solamente en la extracción y en la agricultura primaria?

Yo creo que este modelo de economía colonial de mantener África, según lo he llamado más de una vez, en el famoso pacto colonial o la división internacional del trabajo, que consiste en que

los países del norte, las antiguas metrópolis, ejerzan de suministradores de bienes de equipo y los países africanos sean el granero o la reserva de materias primas, ese modelo de economía es el caldo de cultivo del subdesarrollo del continente africano. La independencia que se dio a África en 1960 fue una independencia política, ficticia, ya que la independencia económica seguía en manos de las antiguas metrópolis, de las superpotencias o de las multinacionales. Nos encontramos ante una situación totalmente absurda: las materias primas son cada vez más baratas, lo vemos desde hace bastantes años, mientras que el precio de los bienes manufacturados o los bienes de equipo es cada vez más alto. Con esta situación el pobre es cada vez más pobre y el rico es cada vez más rico. Por lo tanto, yo creo que el famoso nuevo orden internacional que se adoptó en 1974, en el marco de la asamblea general de la ONU, fue una decisión muy valiente, porque consistía en el precio justo de las materias primas, el mantenimiento de la soberanía de los estados del sur, africanos en particular, sobre sus recursos naturales. Pero desgraciadamente, algunos autores consideraron que se había llegado al fin de la historia, porque había triunfado el mejor, el modelo capitalista. Yo suelo decir que lo que ha llega-

do a su fin no es la historia, sino el capitalismo, porque un modelo que crea pobreza y responsabiliza al mismo tiempo a los pobres de su pobreza ¿este modelo tiene futuro?

¿Cómo se incorpora África, y concretamente la RDC, a las relaciones internacionales?

Se incorpora por el modelo heredado de la colonización, que consistía en convertir a África, como decía, en el granero de materias primas. Y me atrevo a decir que todos los dirigentes africanos que han intentado romper con este modelo han conocido un destino trágico. Se vio el caso de Patricio Lumumba, que quería la independencia económica del Congo. ¿Qué le ocurrió a Lumumba? Una muerte sin sepultura. En el mismo sentido Nkrumah, en Ghana. Quería controlar la producción y comercialización del cacao. Golpe de estado. El caso del joven capitán Thomas Sankara en Burkina Faso, que decía que la única manera de no pagar la deuda era no endeudarse, y además decía que África ya había pagado con creces su deuda externa y que África no debía a nadie, sino que

se le debe a África. Pues golpe de estado y asesinato. Quizás a las élites políticas no les doy tanta importancia, porque son perros guardianes del imperialismo, que el neoliberalismo ha creado. Otras élites, al menos las intelectuales, deberían tomar cartas en el asunto.

Entonces, ¿a los planes de ajuste estructural en la RDC se les podría calificar de fracaso de la modernización?

Fracaso rotundo. Ahora el neoliberalismo, refiriéndose a la tasa de crecimiento de África, hablando de la RDC, destaca que apenas acabando de salir de la guerra ha alcanzado una tasa de crecimiento del 8%. El caso de Etiopía, el 10%; el caso de Ruanda, 10%; en Costa de Marfil se habla del despertar de África. No. Se trata de una lectura totalmente falsa. Porque esta tasa de crecimiento no consiste en la mejora de las estructuras de producción, la diversificación de las exportaciones. Todo lo contrario. Se trata de cortes drásticos en la educación, la sanidad, la formación... Es decir, en los aspectos de desarrollo humano.

Pero el desarrollo también choca con la falta de infraestructuras de comunicación terrestre, carreteras o vías férreas.

Sí, las infraestructuras son inexistentes. Desplazarse desde el este al oeste o del sur al norte es imposible, incluso difícil por avión. Por eso yo creo que la RDC, tal y como se concibió, es un país desestructurado. No hay una especie de fuerza centrípeta que pueda permitir a todas las regiones establecer una cooperación entre ellas. Yo pienso que esta debe ser la prioridad de las prioridades. Es imposible conectar todos los pueblos sin infraestructuras.

¿Puede haber esperanza en movimientos socio-políticos como Lucha, Filimbi y otros como actores de cambio?

Sí, totalmente positivo. Yo creo que los movimientos de la sociedad civil son los que han permitido, por ejemplo, salvaguardar las conquistas de la democracia y conseguir importantes avances en los aspectos de derechos humanos, porque se han convertido en cortapisas de los poderes autocráticos, de los poderes dic-

tatorias que se instauraron en el período de la guerra fría en el continente africano. Y son esos movimientos como Lucha, Filimbi o la Liga de los Derechos Humanos los que han permitido ganar muchos espacios de libertad en el continente africano, donde me puedo permitir decir que nada es como antes.

Para hacer frente al neoliberalismo, ¿hay alternativas de cooperación Sur-Sur?

El neoliberalismo es una especie de fundamentalismo de mercado. El catecismo económico liberal, que no se puede consentir bajo ningún concepto y que todo lo que quiere es imponer la ley del más fuerte en detrimento de los más débiles, de los más pobres. Por tanto, no encarna, bajo ningún aspecto, el futuro del continente africano. El futuro, bajo mi punto de vista, consiste claramente en contar con nuestras propias fuerzas a dos niveles. En primer lugar, la cooperación Sur-Sur entre los países de África, Asia y Latinoamérica. Tenemos en lo económico, lo político y lo académico muchos aspectos complementarios. Por ejemplo, nos encontramos en este grupo llamado periferia o sur, donde están los países carentes de capitales, como los países centroamericanos o los países subsaharianos, pero donde también hay otros países con excedentes de capitales, tales como los países del Golfo Pérsico o los del Sureste asiático. Ahí se puede establecer una cooperación perfectamente. Tenemos también, a nivel diplomático, países emergentes con un gran protagonismo a nivel internacional, y otros que no tienen ningún peso. Podríamos crear el frente común que requería el nuevo orden económico internacional que planteaba el movimiento de los No Alineados. Y a nivel académico tenemos países con universidades con un renombre internacional desde hace 200 años, como las de los países latinoamericanos. Mientras que en países africanos hay países donde apenas existe una sola universi-

dad. El caso, por ejemplo, de Sudán del Sur o la República Centroafricana. Podríamos establecer esta cooperación científica intercambiando médicos, estudiantes o profesores. O sea, cooperación Sur-Sur a nivel mundial.

Usted propone en su programa el enfoque mixto entre liberalismo y dirigismo, la integración regional de facto, la culturalización de los polos de integración desde los estados y erradicar el mimetismo fronterizo europeo.

Yo hablo del protagonismo para los pueblos, de un modelo de desarrollo del pueblo mediante la prioridad que se da a la educación, a la formación y a la sanidad. Un modelo de desarrollo del pueblo, por el pueblo. Este es el primer vínculo que establezco. Y el segundo consiste en la integración regional, que es mi caballo de batalla. La integración regional, que debe ser un complemento a la cooperación Sur-Sur, entre los propios países africanos. Que ningún país africano puede desarrollarse de una manera aislada, en solitario. No tiene ni la población, ni los recursos suficientes. Tenemos que poner esto en común. Pero tiene que ser una integración regional, al igual que el propio desarrollo, con un desarrollo endógeno, autocentrado. Dar prioridad a los mercados internos, no a los estados externos

para conseguir las divisas que le pide el neoliberalismo. Producir lo que consumimos y no lo que no consumimos.

A nivel académico, con algunos colegas africanos de la diáspora hablamos del neopanafricanismo, que no es el término ya recuperado por el neoliberalismo y vaciado de contenido. La Unión Africana es el caso del neoliberalismo recuperado por el Norte. Por tanto, ya es hora de cortar este cordón umbilical entre el neoliberalismo del Norte y sus agentes locales con el panafricanismo recuperado.

En el este de su país las mujeres sufren violencia sexual como arma de guerra por parte de los grupos armados y también son víctimas de una alta masculinidad estructural. Pero ¿qué opina, por otra parte, del empoderamiento de las que cada vez más asumen un rol de cambio, de mayor incidencia social y política?

El problema más importante para mí en relación con todo lo que hemos hablado hasta ahora es el papel de la mujer. Porque África es un continente en femenino, un continente en manos de las mujeres. La mujer africana es el sustento de la familia y de la propia sociedad. El profesor Cheick Anta Diop, el sabio senegalés, decía que África es el continente del matriarcado, donde entre el

52 y el 54% de la población son mujeres. Son ellas las que permiten mantener sus sociedades a través de sus propias familias. Por lo tanto, yo creo que el desarrollo tiene que ser también en femenino, tiene que partir dando prioridad a la educación de la mujer. No cualquier educación, sino la del fortalecimiento del sentimiento gregario y, al mismo tiempo, de capacidades futuras de desarrollo, porque son las mujeres las únicas que lo pueden llevar a cabo. Y con ello pienso que el desarrollo de África debe ocuparse de un aspecto tan importante, que está en manos de las mujeres, como es la agricultura. Acabar de una vez por todas con este mito neoliberal de desarrollo por la industrialización. Se termina cayendo en el mimetismo. El problema de África es el problema del hambre, de la malnutrición. Son las mujeres las que se encargan de la producción y distribución de alimentos. Hay que erradicar esta práctica de la violación sexual como arma de guerra por todos los medios. Los criminales saben que, destruyendo a la mujer, las estructuras femeninas, han destruido completamente el propio desarrollo. Yo suelo decir que hay que dar prioridad a la educación de la mujer y permitir a las mujeres controlar ya los círculos del poder en África.

Allí donde la Lliga dels Drets dels Pobles estamos trabajando, las asociaciones locales a las que acompañamos trabajan en la educación de la mujer, pero también en la educación del hombre a través de los grupos focales o de liderazgo para sensibilizar a la población en derechos humanos y en igualdad de género.

Efectivamente, la educación de los hombres debe ir de la mano de la educación de las mujeres. Si no, los hombres seguirán manteniendo su masculinidad, su complejo de superioridad totalmente nociva para el poder de las mujeres, del desarrollo de este colectivo.

Y también se está llevando a cabo la promoción de las Asociaciones Vecinales de Crédito (AVEC), constituidas por mujeres, para gestionar entre ellas sus necesidades económicas y de ahorro en pro de una mayor autonomía económica.

La independencia económica de las mujeres es fundamental. Por eso yo pienso que es a ellas a las que hay que dedicar los fondos disponibles para conseguir su empoderamiento, y por extrapolación, su independencia. Y eso va a influir en resolver el problema del hambre en la sociedad y al mismo tiempo ocuparse de sus familiares. Y se ha visto que, con la crisis que ha golpeado tan

fuerte al continente africano a lo largo de las tres o cuatro últimas décadas, son las mujeres las que han permitido a la sociedad africana sobrevivir a esta crisis .

Qué pronóstico podría hacer respecto a la situación futura de la mujer, en los aspectos sociales, económicos y políticos.

Bueno, yo pienso que ya es hora de proceder a la definición de un nuevo proyecto de sociedad i un nuevo modelo de desarrollo en África. El nuevo proyecto de sociedad debe dar prioridad a lo interno, a las necesidades básicas de los africanos. Un proyecto de sociedad que debe dar protagonismo a las mujeres. Y en lo económico un modelo de desarrollo que debe romper fundamentalmente con el neoliberalismo para intentar centrarse en un modelo de desarrollo internamente orientado. Lo que he llamado un **modelo de desarrollo endógeno y autocentrado**. Y a nivel internacional intentar favorecer, no solamente la cooperación Sur-Sur con los países asiáticos y latinoamericanos para resolver los problemas comunes, sino también la integración regional entre los propios países africanos. Siempre con la mirada puesta en un nuevo orden más justo y equitativo.

“Lutte pour le Changement”, un moviment no-violent en un país en guerra

Micheline Mwendike

Activista i investigadora. Estudis superiors en Ciències Polítiques

Manifestació la Lucha febrer 2019

El març de 2012 es van reunir unes quantes persones joves en un restaurant de Goma per tal de poder contribuir a la construcció del Congo. Van crear un moviment ciutadà.

La iniciativa tenia com a objectiu crear una societat on regnès la justícia social i el respecte per la dignitat de les persones. Pensaven que aquest ideal seria efectiu si es comptava amb un poble congolès exigent i uns dirigents que retessin comptes.

La no-violència i el compromís pel poble

Les diverses accions que porten a terme els i les protagonistes del moviment són iniciatives molt creatives que pretenen aconseguir aquest canvi. Però això so-

vent comporta confrontacions directes amb les persones que assumeixen responsabilitats. Les relacions tenses amb el personal de l'administració pública fan que aquesta nova organització divergeixi de les estructures tradicionals de la societat civil, que en gran mesura prefereix activitats centrades en les víctimes. En un país on es vulneren els drets humans, aquestes noves formes organitzatives comporten diversos riscos. I és que els opressors coneixen físicament els i les militants.

La no-violència és el principi més important. Es prohibeix qualsevol tipus de violència, fins i tot en cas de legítima defensa. Una persona militant no té dret a pegar a la policia, encara que sigui per protegir-se. El jovent rebutja la

violència perquè coneix la crueltat dels crims. La guerra de la República Democràtica del Congo (en endavant, RDC) fa 30 anys que dura i el jovent de l'est del país només ha conegut això. La no-violència és un símbol de ruptura amb els altres corrents de canvi com els grups armats, que compliquen unes situacions que ja són molt complicades. La no-violència també està en harmonia amb l'objectiu més rellevant de la lluita: el respecte a la dignitat de les persones.

Al cap d'un any, aquell moviment que va néixer sense nom va passar a anomenar-se Lluita per al Canvi (*Lutte pour le changement*, “LUCHA”) per tal de tenir la seva pròpia identitat. Des d'aleshores, a Goma, la militància es reuneix habitualment per analitzar

Congo-Lucha desembre 2018 (film de Marlène Rabaud)

el context general del país. A la trobada de l'agost de 2021, es va intentar delimitar el problema congolès: el sistema polític, econòmic i social ha esdevingut una mena de caos. Algunes de les dificultats del país, entre les quals n'hi ha que s'arrosseguen des de la colonització i d'altres esdeveniments passats, s'han pres a la lleugera i sense serietat. La dictadura que va viure el país durant el regnat de Mobutu, així com les rebel·lions posteriors, han fet impossible trobar una sortida. La impunitat ha convertit els senyors de la guerra, els violadors i els lladres en exemples d'èxit. Com que no hi ha una regulació rigorosa, les riqueses naturals i mineres del país es continuen explotant sense cap retorn social.

Les causes profundes de la crisi congoleesa s'esvaeixen pel fet de no trobar-hi solucions. Hi ha una

falta de voluntat a l'hora de tocar les persones responsables de dins del país o als socis estratègics internacionals. El desenvolupament és incert. Es destinen molts diners per a la RDC en forma d'ajuda al desenvolupament, però les transformacions socials són inexistents o efímeres. Al final, hom es conforma a haver fet la feina i cada vegada es qüestionen menys els impactes.

Tanmateix, en aquest sistema, l'equilibri de forces és mitjanament estable. Cada actor, ja sigui un actor estatal, un operador econòmic o de la societat civil, té el seu rol concret. L'Estat, agonitzant, continua fent funcionar la maquinària institucional amb una feixuga burocràcia i un nivell de corrupció inigualable. Els agents estatals oprimeixen el poble, en funció del poder que tinguin. Les diverses organitzacions no governamentals supleixen les carències

Lluita pacífica

de l'Estat dins d'un cercle viciós d'inacabables emergències de seguretat i humanitàries. I així és com, amb resignació i resiliència, homes i dones busquen solucions insaciablement a les complexes dificultats lligades a la falta d'infraestructures bàsiques: atur, accés a l'aigua, electricitat, educació, salut i inseguretat.

La idea d'un Congo en pau i lliure que Lumumba i els pares de les independències somniaven es bloqueja davant la cursa per la supervivència. Les esperances s'esvaeixen en les dècades de guerres i la misèria quotidiana. I en aquest context neix el moviment LUCHA, com un crit de resiliència de les noves generacions. El moviment pretén abordar els problemes que es viuen als carrers, barris i ciutats.

Accions de proximitat per aconseguir resultats palpables

Des dels inicis, la militància s'interessava per temes de proximitat. La primera acció que van fer va ser el primer de maig per denunciar l'atur i els problemes d'accés al mercat laboral. A les pancartes, s'hi llegia: "no a les targetes de l'atur, sí a una política d'ocupació". Parlaven de la taxa d'atur a la RDC, que l'any 2012 ja sobrepasava el 56 %. També denunciaven els mitjans abusius d'accés al mercat laboral, com ara el nepotisme, la corrupció o els favors sexuals. El 30 de juny d'aquell mateix any, celebraven el dia de la independència fent sensibilització sobre la inseguretat a Goma i la falta d'aigua. Sis militants van ser arrestats i portats als calabossos del servei d'intel·ligència i no els van alliberar fins al cap de vuit dies. Aquell arrest i la posterior mobilització per alliberar-los van fer que el nou moviment arribés a la consciència col·lectiva de la població de Goma com un motor de canvi.

Després de l'arrest, el moviment va portar a terme campanyes sobre l'accés a l'aigua. La LUCHA va acusar d'incompetents les persones responsables de la Regide-

Càrrega d'aigua al llac Kivu © DW/J. Vagheni

so, l'Agència pública de gestió i distribució de l'aigua, ja que tot i que es pagava, l'aigua no arribava a les aixetes de la ciutat, malgrat que Goma està a la ribera del llac Kivu. La campanya també assenyalava l'organització internacional Mercy Corps, que estava executant un projecte multimilionari per garantir l'accés a l'aigua amb uns resultats molt pobres.

Van fer una altra campanya sobre la construcció de carreteres i el nou moviment va saber com teixir aliances amb altres actors, especialment amb els propietaris de les gasolineres. Van arribar a un acord amb el govern provincial de Kivu-Nord sobre el càrrec que havia d'assumir el consum de carburant. A partir d'ara es cobrarà una quantitat fixa per cada litre de combustible que es vengui. Els fons serien gestionats per una organització ad hoc. Aquests diners havien de servir per construir carreteres a la ciutat de Goma. Avui, any 2021, a la ciutat de Goma hi ha diverses carreteres asfaltades gràcies a aquest finançament.

Arran d'aquestes campanyes i dels seus resultats, la LUCHA s'ha convertit en una organització famosa a Goma. Les xarxes socials han estat un mitjà per donar-se a

conèixer a tot el país i a la resta del món. Els comptes de Facebook i Twitter de LUCHA són alguns dels més seguits a la RDC. El jovent que lluita aprèn a fer un anàlisi del context del seu propi entorn i decideix quines són les accions que s'han d'emprendre.

A Bukavu, la LUCHA va organitzar diverses marxes per exigir que fossin les famílies les que paguessin el salari al professorat. Acusen l'Església catòlica, principal gestora de les escoles, de treure lucre del negoci que suposa l'educació. A la RDC, cada familiar paga per l'escolarització dels fills i filles. Els infants més empobrits són exclosos sistemàticament del sistema educatiu nacional. Això és així malgrat que, segons la Constitució, l'educació primària és gratuïta i obligatòria a totes les escoles.

A Matadi, la LUCHA va denunciar que el pont Sitra estava en ruïna i va demanar a les autoritats provincials la seva rehabilitació immediata.

Beni és el punt crític de la inseguretats a l'est del país. El jovent es mobilitza per la retirada de la MONUSCO (Missió de les Nacions Unides per l'Estabilització del Congo), la missió més gran i

costosa del món. La LUCHA l'ha titllada d'ineficaç i inadequada. La MONUSCO va arribar a la RDC l'any 2000 per primera vegada per tal de donar suport al procés de pau. Té un pressupost anual de 1.400 milions de dòlars, gairebé la quarta part del pressupost nacional del país. I la pau no arriba. Des de 2014, més de dues mil persones han estat assassinades per rebels no identificats i, en alguns casos, hi ha hagut massacres a menys d'un quilòmetre de les bases d'aquesta missió. Dos militants de la LUCHA, Freddi Kambale i Muhindo Obadi, van ser assassinats a Beni durant unes manifestacions per la pau i la retirada de les forces de l'ONU.

A Mbuji-Mayi, els i les militants lluiten contra la corrupció en l'àmbit extractiu dels minerals (el diamant, principalment).

N'exigeixen la transparència, la traçabilitat i el retorn social.

A cada ciutat, el jovent lluita per la no-violència, els drets i deures de la ciutadania. Les diverses campanyes d'accions i de solidaritat entre les ciutats fan que les temàtiques locals es converteixin en nacionals. Però les qüestions d'ordre nacional, com ara el procés electoral, mobilitzen tot el país.

El combat nacional per la democràcia

Els anys més difícils van ser el 2015 i el 2018, quan Joseph Kabila Kabange, l'aleshores president de la República, volia continuar sent el cap del país més enllà del seu segon mandat de cinc anys. Va intentar, en va, canviar la Constitució per poder presentar-se a un tercer mandat. I després, es va negar a convocar eleccions. Va deixar el poder l'any 2018, tot i que el seu mandat s'havia acabat l'any 2016.

La pressió per forçar-lo a deixar el poder va ser molt forta, i la repressió també. Els militants van ser segrestats, arrestats, torturats i detinguts a les pitjors presons del país. El 10 de juny de 2018, un militant de la LUCHA, Luc Nkulula va morir en un incendi a casa seva. A l'agost d'aquell mateix any, Kabila va renunciar a la seva candidatura per un nou mandat. Les eleccions presidencials i legislatives van tenir lloc

Protestes contra Joseph Kabila. REUTERS/Kenny Katombe

el 30 de desembre de 2018. La LUCHA hi va donar suport i, alhora, va denunciar el frau, la corrupció i altres males pràctiques abans, durant i després de les votacions.

Després de Kabila, la lluita continua

Feia disset anys que Kabila estava governant. La mobilització per fer-lo fora va ser general i els moviments ciutadans van tenir un paper cabdal. Aquesta experiència va fer que la LUCHA agafés una perspectiva política anti-Kabila. La seva retirada va significar la victòria del compromís democràtic i, alhora, moltes expectatives cap al nou règim. A principis de 2019, es va saber qui seria el nou president, Félix Tshisekedi, el fill d'un oponent històric.

La LUCHA publica periòdicament una avaluació sobre les accions de l'administració Tshisekedi i hi aporta recomanacions. Es percep certa decepció de la militància. Durant l'any 2021, el moviment retreu al nou règim que hagi malgastat dos anys, des de les darreres eleccions, en un combat de posicionament polític del partit al poder. En comptes de mobilitzar recursos humans, financers, materials i tècnics de l'Estat a favor de polítiques públiques eficaçes i adaptades a les necessitats que afecten els principals sectors en l'àmbit nacional, els recursos de l'Estat s'han utilitzat sistemàticament per aquesta lluita de posicionament.

El moviment la LUCHA té actualment nou anys d'existència i la seva lluita continua.

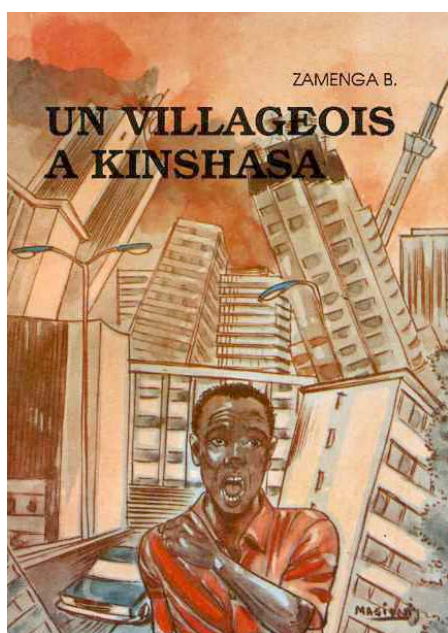
Ritual final reunió LA LUCHA

Fent comunitat: literatura de mercat, popular, local

Mar Garcia.

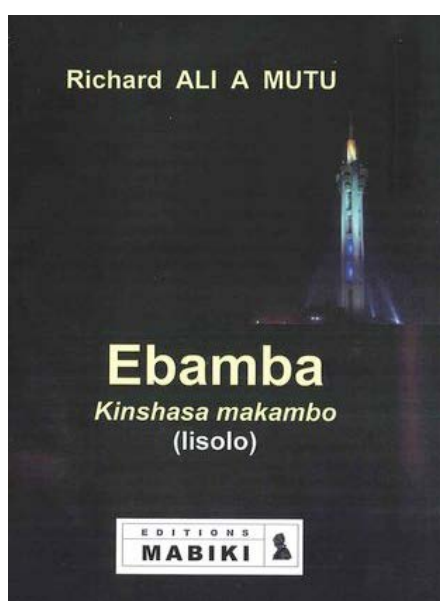
Professora de Literatura de la UAB. Investigadora de literatures i cinemes africans i de la creació artística afrodescentent.

Si entenem la literatura com una forma de crear comunitat, aleshores els gèneres populars o de mercat són els *més literaris* de tots, és a dir, els més llegits, els que connecten de forma immediata amb l'imaginari i les referències culturals del públic. Internet està fent visibles unes "literatures populars" que mai havien estat perifèriques (si més no, pels seus lectors) i que circulen ara en xarxes transnacionals.

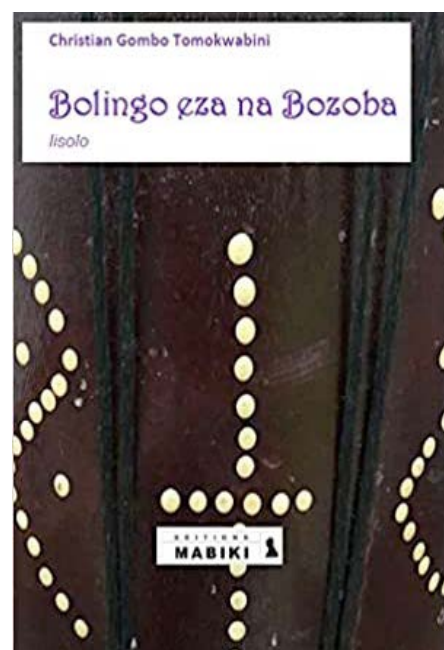

Zamenga Batukezanga (1933-2000) és l'autor més popular de la RDC, i no només entre els més grans. Escrivia per ser llegit pel màxim nombre de lectors possible, per la qual cosa explicitava en els seus títols el tema escollit: *Village qui disparaît* (1975), *Mon mari en grève* (1986), *Un villageois à Kinshasa* (1988), etc. La seva llarga llista de novel·les aborden, de forma planera i amb una dosi de moralisme, les qüestions socials que preocupen a la majoria, conflictes generacionals, morals... Però Batukezanga

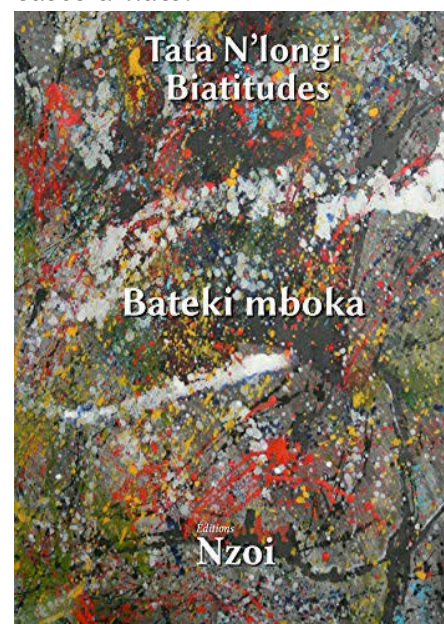
no és l'únic autor local amb un ampli bagatge. La poetessa Élisabeth Mweya Tol'ande, l'autor *tot-terreny* Simon Huit Mulongo Kalonda Ba Mpete, el dramaturg i crític literari Yoka Lie Mudaba són també noms consolidats.

La generació de joves escriptors està prenent el relleu amb força i cal destacar que una part d'aquests autors opta per escriure en alguna de les llengües africanes de la RDC, sobretot en lingala: *Ebamba* (2014), novel·la en lingala de Richard Ali A. Mutu. traduïda a l'anglès i molt ben rebuda per la crítica internacional, és un exemple per altres joves congoleesos que publiquen en editorials locals com: Christian Gombo (*Bolingo eza na bozoba*, Éditions Makibi, 2018), Joël Makengo (*Pensée Faux bore*, Éditions Nzoi, 2018), Tata N'Longi Biatitudes (*Bateki Mboka*, Éditions Nzoi, 2020). Postures com les de Bienvenue Sene Mongaba, creador de les edicions Mabiki (Bèlgica), dedicades a la promoció de les llengües nacionals congoleeses, lingüista,

professor universitari i escriptor (ha publicat diverses novel·les en lingala) estan deixant de ser casos aïllats:

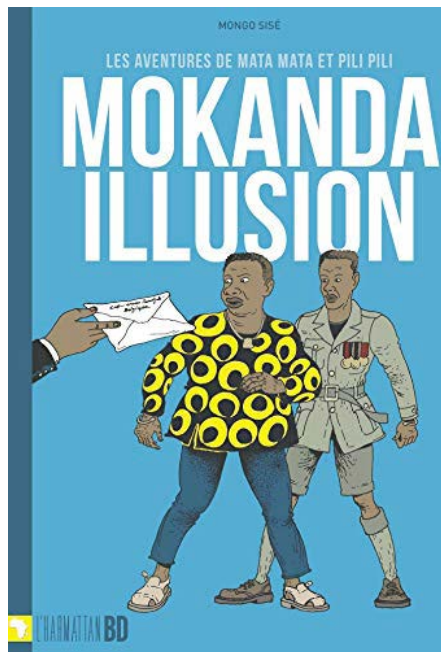
“Així doncs, per mi, la literatura congoleesa és la literatura escrita en una llengua congoleesa destinada principalment a la població congoleesa. Es per això que em

prenc la llibertat d'excloure tot el que estigui escrit en francès, en anglès o en qualsevol altra llengua que no sigui congolese, perquè no considero que el francès sigui una llengua congolese, encara que hagi estat imposada com a llengua oficial i com a llengua educativa. [...] Són els textos escrits o recitats en kiswahili, lingala, kikongo, tshiluba o en alguna altra llengua del Congo els que conformen la literatura congolese. A més a més, la literatura kiswahili engloba textos en kiswahili fets a la RDC, Tanzània, Kènia, Uganda... mentre que la literatura kikongo engloba els que s'han fet en kikongo als dos Congo i a Angola (Mongaba: 2020, 3).

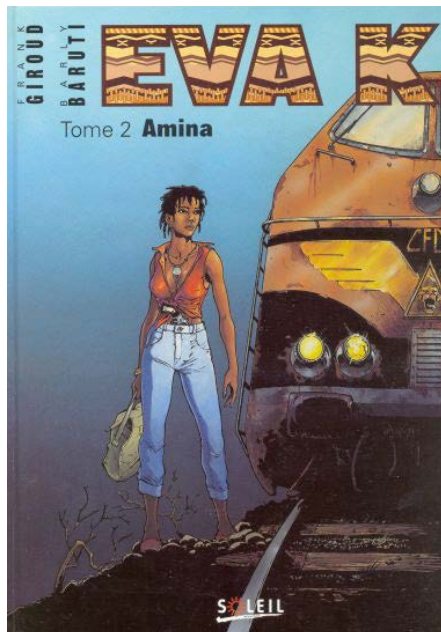
Aquesta reorganització lingüística i transnacional de la producció literària és una tasca ingent i exigeix un enorme esforç. La major part dels textos es publiquen encara en francès. A la capital, la tasca cultural que realitzen l'Institut francès, el Goethe-Institut o el Centre Wallonie-Bruxelles no pot suplir la manca d'infraestructures culturals i els autors s'organitzen al voltant d'iniciatives col·lectives -Café littéraire de Missy (le CALM), Association des jeunes écrivains congolais (AJECO)¹, Association Écrivains du Congo², Envie d'écrire³, Association théâtrale Tarmac des auteurs⁴, sense oblidar el rol dinamitzador de blogs literaris, Facebook i canals Youtube -Majuscaux (Soraya Odia)⁵, Au car de tour (Tata N'Longi Biatitudes)⁵, etc. Cal buscar clients potencials entre amics i coneguts i qualsevol lloc pot servir com punt de venda (restaurants, botigues, sales de festes, escoles, fires comercials).

Amb tot, el gènere rei segueix essent el còmic, de llarga tradició a la RDC i conegut també a l'estranger. El còmic compta

amb una nodrida llista d'artistes (Mfumu E'to, artista i creador de la revista del mateix nom, Assimba Bathy, coordinador de l'associació BD-Kin La-

ducció escrita de la RDC que nodreix des de la creació més exigent V.Y. Mudimbe fins a autors anònims dels textos (pensament, poesia, himnes, etc.) que es venen als mercats. Que la RDC hagi esdevingut un epicentre de la globalització econòmica no és una bona notícia per la major part de la població. Ara bé, què succeeix si apliquem el mateix enfocament a l'àmbit cultural, és a dir, si comencem a considerar la RDC com un epicentre cultural a escala mundial? L'anomenada "literatura popular", la que publiquen els editors locals, no estava destinada fins ara a l'exportació, sobretot si està escrita en llengües africanes. Però això està canviant gràcies a les iniciatives locals dels congolese. Continuar ignorant aquesta producció i reduint les literatures congolese (i africanes) al conjunt de llibres "aptes al consum occidental" (V. Y. Mudimbe, Georges Ngal, Pius Ngandu Nkashama, etc.), continuar utilitzant el qualificatiu de "perifèrics", quan ens referim a aquests creadors, és cada cop més difícil i més absurd.

No podem oblidar la religió, element transversal de la pro-

ducció escrita de la RDC que nodreix des de la creació més exigent V.Y. Mudimbe fins a autors anònims dels textos (pensament, poesia, himnes, etc.) que es venen als mercats.

Que la RDC hagi esdevingut un epicentre de la globalització econòmica no és una bona notícia per la major part de la població. Ara bé, què succeeix si apliquem el mateix enfocament a l'àmbit cultural, és a dir, si comencem a considerar la RDC com un epicentre cultural a escala mundial? L'anomenada "literatura popular", la que publiquen els editors locals, no estava destinada fins ara a l'exportació, sobretot si està escrita en llengües africanes. Però això està canviant gràcies a les iniciatives locals dels congolese. Continuar ignorant aquesta producció i reduint les literatures congolese (i africanes) al conjunt de llibres "aptes al consum occidental" (V. Y. Mudimbe, Georges Ngal, Pius Ngandu Nkashama, etc.), continuar utilitzant el qualificatiu de "perifèrics", quan ens referim a aquests creadors, és cada cop més difícil i més absurd.

Bibliografia

- Cassiau-Haurie, Christophe (2010). "Esquisse pour une histoire de la BD en République démocratique du Congo". *Africultures*, 27/04/2010. <http://africultures.com/esquisse-pour-une-histoire-de-la-bd-en-republique-democratique-du-congo-9446/>
- Gombo, Christian. (2020). "Oui, le Congo est un centre littéraire". *Continent Manuscrits*, n° 15. <http://journals.openedition.org/coma/5938>
- Mongaba, Bienvenue Sene (2020). "La littérature en langues congolaises nous permet d'exister souverains" (entretien mené par Julien Jeusette). *Continent Manuscrits*, n° 15. <https://journals.openedition.org/coma/5883>
- Riva, Silvia (2006). *Nouvelle Histoire de la littérature du Congo-Kinshasa*. Paris : L'Harmattan

- 1 <https://www.facebook.com/ajecordc/>
- 2 <https://ecrivainsducongo.com/index.php>
- 3 <https://www.facebook.com/LeMarcGM/>
- 4 <https://tarmacdesauteursblog.wordpress.com/a-propos/>
- 5 Blog: <https://majuscaux.wordpress.com/>. Canal Youtube: <https://www.youtube.com/c/Majuscaux/featured>
- 6 <https://www.biatitudes.net/index.php/fr/>

El teatre per a combatre la violència contra les dones: una arma per transmetre valors

Marie-Stella Kitoga

Actriu i membre de la Corporació de Dones Artistes del Congo (Corfac)

Em dic Marie-Stella Kitoga, però tothom em diu «Dada». Dada, germana gran en swahili, també és el meu nom artístic.

Vaig arribar a Bèlgica al març de 2002 amb els meus quatre fills, per a reagrupar-nos amb

el meu marit. Com a periodista i escriptor al Congo, va haver de fugir i exiliar-se del país. Sempre recordaré els meus primers dies a Bèlgica. Va ser un xoc: em costava acostumar-me al fred. Em sentia perduda. No veia què podia aportar a aquell país que m'era estranger.

A la República Democràtica del Congo (RDC), havia fet una formació en direcció escènica a l'Institut Nacional d'Arts (*Institut National des Arts*, en francès). Després de graduar-me, em vaig incorporar a aquella mateixa institució, on hi vaig donar classes durant gairebé tretze anys.

Durant els meus estudis superiors, em vaig especialitzar en direcció escènica. I ja com a professora, em van assignar el curs d'art dramàtic, una branca que inclou la dansa, el teatre, el ballet, la improvisació, l'expressió oral i el cinema.

L'any 1998, l'est de la RDC es va

convertir en el territori on es va produir el que algunes persones van anomenar la Primera Guerra Mundial Africana. Aquella guerra va provocar moltes violacions i diverses massacres. En aquell conflicte, hi van morir més de quatre milions de persones i milions de persones més van haver-ne de fugir. Va ser aleshores quan des del Ministeri de la Dona, la Família i la Infància (Ministère des Femmes, famille et enfant, en francès), em van demanar que organitzés espectacles de sensibilització.

Aquella guerra va tenir repercussions que duren fins avui. Va ser una de les guerres amb més atrocitats de la nostra història. La violació de les dones es va utilitzar com a arma de guerra. Primer vaig organitzar "Sifa": la història d'una noia, casada forçosament, que, després de ser violada per diversos homes, es va rebel·lar. Sifa és, en certa mesura, la imatge d'aquesta dona que es rebel·la contra un

sistema que vol que les dones estiguin constantment maltractades. Sifa també és la història de la violència familiar, ja que el seu pare no havia acceptat mai que la seva mare només tingués nenes, perquè ell volia també un nen.

Juntament amb altres dones, compromeses com jo, vam crear la Corporació de Dones Artistes del Congo (*Corporation des Femmes Artistes du Congo, Corfac* per les seves sigles en francès). L'objectiu era posar en comú les nostres accions. Dins d'aquesta organització, em dedicava a la meva passió, el teatre. Vaig muntar diversos espectacles temàtics amb Corfac. L'un dels quals va ser: "La dona com a instrument de pau". El meu objectiu era fer veure que les dones podien contribuir a la gestió dels conflictes i la restauració de la pau.

Considero que el teatre que faig és útil. Per mi, l'escena és un espai per parlar en nom de les persones que no tenen veu. Per parlar en nom de qui no es pot expressar.

A Bèlgica, primer, vaig treballar com a animadora cultural. Ana-

va a les escoles i feia animacions sobre la situació infantil a l'Àfrica. Un dia, durant una activitat que animava el meu marit, vaig tenir l'oportunitat de recitar un text escrit per un moviment de dones que lluitava per la justícia i la pau. La meua lectura va començar a convidar a diversos esdeveniments per a actuar-hi.

Com que no trobava cap dona per pujar a escena, vaig començar a actuar jo mateixa. El meu primer espectacle va ser "El cor d'una mare". No només hi denunciava la violència exercida cap a les dones, també volia visibilitzar com, malgrat tot el patiment que suportaven les dones, sobretot a la RDC, continuaven dempeus. Pateixen, però continuen tenint un rol primordial dins la societat.

Més tard, vaig decidir reprendre els meus estudis. Em vaig matricular al Centre d'Estudis Teatral de la Universitat de Louvain-la-Neuve (*Centre d'Etudes Théâtrales*, en francès). El meu treball final de màster abordava el teatre com a mitjà de reconciliació en temps de conflicte. Per mi, l'arbre de les paraules, un espai de diàleg que és molt freqüent a un gran nombre de països francòfons, és un exemple típic d'una resolució de conflictes més flexible. A més a més, hi trobem nombrosos elements teatrals. Aquest lloc de trobada tradicional permet buscar solucions evitant la confrontació. Curiosa de mena com sóc i amb la meua set de coneixement, vaig fer una formació com a agent de desenvolupament i mediació intercultural al Centre d'Acció Intercultural de Brussel·les (*Centre Bruxellois d'Action Interculturelle*). Aquesta formació m'ha permès aplicar un enfocament intercultural a tots els projectes que emprenc.

Val a dir que, a Bèlgica, no em vaig oblidar pas del Congo. L'any 2010, vaig formar part de la Marxa Mundial de Dones (*Marche Mondiale des femmes*, en francès). Vam anar al Kivu, a la RDC.

L'objectiu era donar suport a les dones d'aquesta regió tan castigada. Vam arribar fins a l'extrem del país: a Mwenga. Allà, durant la guerra, hi van enterrar dones vives. Vaig passar la nit allà, amb les dones locals. Vam fer el dol. Hi vaig recitar un text: "Homenatge a les dones enterrades vives a Mwenga". De tornada cap a Bèlgica, el Consell de Dones de parla francesa i flamenca de Bèlgica (*Conseil des femmes francophones et néerlandophones de Belgique*, en francès) em va nominar Dona de Pau.

Per mi, la violència exercida contra les dones és un problema latent en moltes societats, però amb diverses realitats. Per combatre aquesta violència, hem d'avançar conjuntament, homes i dones. Cal complementarietat. Si les dones ho fan soles, no hi haurà sortida. Per tant, al meu entendre, cal educar els infants, transmetre'ls-hi valors i no confrontar els nens amb les nenes. El teatre hi pot contribuir. Així, la lluita feminista no serà una lluita contra la humanitat, sinó una lluita per a la humanitat.

Activitats de la Lliga

Després de la llarga aturada de l'estiu, i coincidint amb l'inici del curs, comencen a fluir les activitats acadèmiques, laborals, de l'administració i de les entitats socials, com ara la nostra. Setembre comença encara amb restriccions en els aforaments dels espais tancats per prevenir els contagis de la COVID-19, tot i que la participació en espais a l'aire lliure les mesures són més relaxades.

Dia Internacional de la Pau

En commemoració del Dia Internacional de la Pau, 21 setembre, la Lliga va col·laborar el dia abans, diumenge, amb l'acte organitzat per la Coordinadora Un Altre Món És Possible a la plaça Bertha von Suttner, sota el lema **Convivència o caos**. Acompanyats per un grup de músics es va recordar la figura de **Walter Benjamin**, llegint diverses cites de les seves obres i de la seva referència a la Comuna de París.

MESCLA'T 2021

#MESCLA'T 2021
PROGRAMA CIO

ACTIVITATS SETMANA PRÈVIA

Dijous 20 de setembre a les 19.30h.
Xerrada col·loqui "Com millorar la comunicació intrafamiliar en transfamílies: aspectes i eines", a càrrec del Grup TransfamíliesSD de Ca l'Eirodus ActuaVil·la i amb Sònia Vega. Plataforma en línia Zoom: <https://us02web.zoom.us/j/98579560668>

Divendres 1 d'octubre a les 18h.
Taller infantil "Imagina", a càrrec de la companyia Blink Flash. Biblioteca Vapor Badia (c. de les Tres Creus, 127). Cal inscripció prèvia a: <https://www.sabadell.cat/ca/activitats/inscripcions>.

Divendres 1 d'octubre a les 18h.
Contes RROMANE, conta-contes gitano, a càrrec de la Fundació Pere Closa. Biblioteca del Nord (rda. de Navacerrada, 60).

Divendres 1 d'octubre a les 19h.
Cinefòrum "Holocaust i deportació", a càrrec de l'Amical de Mauthausen. Casal Pere Quart (Rambla, 69).

DISSABTE 2 D'OCTUBRE

De 10 a 14h, zona de carpes
Creació d'un grafit dedicat al poble sahraui, a càrrec del Taller d'Art, Cultura i Creació (TACC).

D'11h a 21h.
Exposició "Comerç Just, finances ètiques i economia solidària", de LaCoordi de Comerç Just i Finances Ètiques.

EXPOSICIONS

Del 4 al 15 d'octubre. Biblioteca Vapor Badia (c. de les Tres Creus, 127)
Exposició "Comerç Just, finances ètiques i economia solidària", de LaCoordi de Comerç Just i Finances Ètiques.

Del 5 al 25 d'octubre. Centre Cívic de Sant Oleguer (c. de Sol i Padrís, 93)
Exposició "Abecedari Solidari", de Sindicalistes Solidaris.

AUDIOVISUAL

Del 27 de setembre al 10 d'octubre
Joc en línia "Qui en saps, de les migracions i els desplaçaments forçats?", de Refugees Welcome: <https://bit.ly/QuEnSaps>

Video "Sabadell Diversa", de l'Ajuntament de Sabadell.

El 2 d'octubre, vam ser presents a la mostra d'entitats de Sabadell, **MESCLA'T 2021**, on vam anar informant les persones interessades sobre la nostra entitat. La mostra es va instal·lar tot al llarg del Passeig de la Plaça Major, Racó del Campanar i plaça Dr. Robert: carpes de les entitats socials, tallers per als infants i actuacions musicals. La distribució de les carpes comptava amb un tancament perimetral per tal de mantenir l'aforament preventiu contra la pandèmia.

El Comerç just, a casa nostra i als països d'origen

Amb aquest títol vam convocar un acte al casal Pere Quart el dia 7 d'octubre, dins de la programació **MESCLA'T 2021**. La Lliga va comptar amb la col·laboració de **LaCoordi, comerç just i finances ètiques** i l'objectiu era mostrar l'exemple del projecte de cooperació que la nostra entitat desenvolupa amb **les comunitats amazòniques del poble shawi** que viuen a la ribera del riu Paranapura, districtes de Yurimaguas i Balsapuerto, Perú. El projecte **Taller Verde** treballa la producció d'agricultura ecològica, principalment de xocolata, essències de plantes medicinals i joguines de fusta amb l'objectiu de promoció el **comerç just sud-sud**, mitjançant les produccions sostenibles en l'àmbit de les mateixes comu-

nitats i de la capital, Yurimaguas, per defensar-se contra la invasió de produccions agroindustrials depredadores del medi. La representant de LaCoordi va exposar la necessitat de consumir a la nostra societat productes de comerç just i solidari amb els pobles del sud global.

Exposició CICATRIUS COMPARTIDES

Aquesta exposició, resultat d'una col·laboració de la nostra entitat amb l'Escola Superior de Disseny (ESDI), s'exposa del 28 d'octubre fins al 9 de novembre a l'Espai Maria-Mercè Marçal de Sant Quirze del Vallès. Una exposició que forma part de les activitats de sensibilització en el marc del projecte que la Lliga desenvolupa a Kivu Nord, RD del Congo. La mostra consisteix en el suport a les entitats congoleeses que lluiten contra la impunitat de la violència sexual i altres violències basades en el gènere en aquella regió. Un territori que viu sotmès al terror dels grups armats que exploten els minerals emprats en l'alta tecnologia. Alhora, l'exposició ens interpel·la quant a la nostra responsabilitat en el consum d'aparells d'alta tecnologia, com ara els mòbils, i empeny a reflexionar respecte a la violència de gènere a casa nostra.

L'exposició compta amb el suport de l'Ateneu del Món.

Obra del concurs de contraportades entre l'alumnat de disseny de 2n de batxillerat de l'IES Ferran Casablanques de Sabadell, curs 2018-2019

Autora: María Cañado

Tema del concurs: "La dona enmig del conflicte de l'est de la RD del Congo"

Generalitat
de Catalunya

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

LLIGA DELS DRETS
DELS POBLES
G-58.267.097

C/ Sant Isidre, 140 - 08208 Sabadell -
Tel. 93 723 71 02
info@dretsdels pobles.org